

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET – NIKŠIĆ

Obrazovanje učitelja

Ranka Milović

OBLICI VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA SA DAROVITIM
UČENICIMA U DRUGOM CIKLUSU OSNOVNE ŠKOLE

Master rad

Nikšić, 2023.

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET – NIKŠIĆ

Obrazovanje učitelja

OBLICI VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA SA DAROVITIM
UČENICIMA U DRUGOM CIKLUSU OSNOVNE ŠKOLE

Master rad

Mentor: doc. dr Milica Jelić

Kandidat: Ranka Milović

Broj indeksa: 795/22

Nikšić, 2023.

PODACI I INFORMACIJE O MAGISTRANDU

Ime i prezime: Ranka Milović

Datum i mjesto rođenja: 16. 01. 1971. Nikšić

INFORMACIJE O MASTER RADU

Naziv postdiplomskog studija: Integrisane akademske studije

Naslov rada: Oblici vaspitno-obrazovnog rada sa darovitom djecom u drugom ciklusu osnovne škole

Fakultet na kojem je rad odbranjen: Filozofski fakultet – Nikšić

UDK, OCJENA I ODBRANA MAGISTARSKOG RADA

Datum prijave master rada:

Datum sjednice Vijeća na kojoj je prihvaćena tema:

Mentor: doc. dr Milica Jelić

Komisija za ocjenu teme i podobnosti magistranda:

Komisija za ocjenu master rada:

Datum sjednice Vijeća na kojoj je usvojen izvještaj o ocjeni master rada i formirana komisija za odbranu rada:

Komisija za odbranu rada: doc. dr Milica Jelić, Filozofski fakultet Nikšić, mentor, prof. dr Nada Šakotić, Filozofski fakultet Nikšić, član, doc. dr Jovana Marojević, Filozofski fakultet Nikšić, član

Datum odbrane:

Datum promocije:

Zahvalnica

Zahvaljujem se svojoj porodici na pružanju podrške u svim etapama izrade master rada, kao i svojoj mentorki doc. dr Milici Jelić na davanju stručnih savjeta i sugestija.

REZIME

U radu se bavimo oblicima vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole. Rad se sastoji od teorijskog i istraživačkog dijela. U teorijskom dijelu rada apostrofirane su karakteristike darovitih učenika, kao i značaj kvalitetnije realizacije vaspitno-obrazovnog procesa sa ovim učenicima. Drugi dio našeg rada, odnosno istraživački dio, obuhvata problem, predmet, cilj, zadatke, hipoteze, metode, tehnike, instrumente istraživanja, kao i uzorak ispitanika. Istraživanje smo sprovedi na uzorku od 140 učitelja, s ciljem da se utvrde dominantni oblici vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole. U istraživanju smo primijenili anketni upitnik i grupni intervju (tri fokus grupe od po deset ispitanika).

Dobijeni rezultati pokazuju da nastavnici pažnju posvećuju planiranju primjene raznovrsnih oblika vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole. Postoji dovoljan stepen zastupljenosti individualizovanog pristupa i dodatne nastave u radu sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole. Takođe, rezultati pokazuju da postoji visok stepen zastupljenosti vannastavnih aktivnosti u radu sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole.

Na temelju dobijenih rezultata konstatuje se da su dodatna nastava i vannastavne aktivnosti dominantni oblici vaspitno-obrazovnog rada sa darovitom djecom u drugom ciklusu osnovne škole.

Ključne riječi: daroviti učenici, oblici vaspitno-obrazovnog rada, drugi ciklus osnovne škole

APSTRAKT

In our work, we deal with forms of educational work with gifted students in the second cycle of elementary school. The paper consists of a theoretical and a research part. In the theoretical part of the work, the characteristics of gifted students are apostrophized, as well as the importance of better implementation of the educational process with these students. The second part of our work, that is, the research part, includes the problem, subject, goal, tasks, hypotheses, methods, techniques, research instruments, as well as the sample of respondents. We conducted the research on a sample of 140 teachers, with the aim of determining the dominant forms of educational work with gifted students in the second cycle of elementary school. In the research, we used a survey questionnaire and a group interview (three focus groups of ten respondents each).

The obtained results show that teachers pay attention to planning the application of various forms of educational work with gifted students in the second cycle of elementary school. There is a sufficient degree of representation of the individualized approach and additional teaching in working with gifted students in the second cycle of elementary school. Also, the results show that there is a high degree of representation of extracurricular activities in the work with gifted students in the second cycle of elementary school.

Based on the obtained results it is stated that extra classes and extracurricular activities are the dominant forms of educational work with gifted children in the second cycle of elementary school.

Keywords: gifted students, forms of educational work, second cycle of elementary school

SADRŽAJ

UVOD	9
1. DAROVITOST KOD DJECE	11
1.1. Teorije darovitosti.....	13
1.2. Karakteristike darovite djece	14
1.3. Specifičnosti učenja i razmišljanja darovitih učenika.....	16
1.4. Neki modeli identifikovanja darovite djece	18
2. SPECIFIČNOSTI VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA SA DAROVITIM UČENICIMA U DRUGOM CIKLUSU OSNOVNE ŠKOLE	21
2.1. Rad na projektu.....	23
2.2. Dodatna nastava.....	24
2.3. Vannastavne aktivnosti	25
2.4. Individualizacija i diferencijacija u radu sa darovitim učenicima	25
2.5. Primjena integrisanog kurikulumu u radu sa darovitim učenicima	28
2.6. Saradnja učitelja sa roditeljima u kontekstu efikasnije realizacije vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole	29
3. ULOGA NASTAVNIKA U PROCESU PRIPREMANJA ZA PRIMJENU RAZNOVRSNIH OBLIKA VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA SA DAROVITIM UČENICIMA	31
3.1. Stručna priprema nastavnika za rad sa darovitim učenicima	32
3.2. Pedagoška priprema nastavnika za rad darovitim učenicima.....	33
3.3. Materijalno-tehnička priprema nastavnika za rad sa darovitim učenicima.....	34
4. ISTRAŽIVAČKI DIO.....	35
4.1. Problem i predmet istraživanja	35
4.2. Cilj i zadaci istraživanja	35

4.3. Istraživačke hipoteze.....	36
4.4. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja	36
4.5. Uzorak ispitanika	37
5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	38
5.1. Značaj planiranja primjene raznovrsnih oblika vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole	41
5.3. Primjena individualizovanog pristupa u radu sa darovitim učenicima.....	49
5.4. Primjena dodatne nastave u radu sa darovitim učenicima	52
DISKUSIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA	60
ZAKLJUČAK.....	62
LITERATURA	65
PRILOZI.....	68
Prilog 1 - Anketni upitnik za učitelje	68
Prilog 2 – Fokus polja	72

UVOD

Svijest o ulozi obrazovnog konteksta u razvoju potencijala darovite djece formalno se pojavila u prvom nacionalnom izvještaju o obrazovanju za darovite u kome je Sjedinjenim Američkim Državama preporučeno da preduzmu konkretne mjere za podršku darovitosti, naglašavajući potrebu prilagođavanja obrazovno-didaktičkog programa za darovite učenike (Marland, 1972). Otprilike dvije decenije kasnije u Evropi je objavljena Preporuka 1248 koja je ponovila potrebu da obrazovanje, kao osnovno pravo svakog pojedinca, bude primjereno svima, naglašavajući važnost usvajanja posebnih mjera za podršku darovitim pojedincima (Little, 2012).

Luis Terman je 1921. godine (prema Little, 2012) izrazio interesovanje za formulisanje razvojnog procesa djece sa visokim intelektualnim sposobnostima. On je pokrenuo longitudinalno istraživanje, koje je uključivalo 1.528 djece uzrasta od 8 do 12 godina sa koeficijentom inteligencije od najmanje 135. Njegov cilj je bio da pokaže da je koeficijent inteligencije mjeren u školskom uzrastu ostao nepromijenjen u odraslom dobu i neizbježno preveden u profesionalni uspjeh (Little, 2012). Međutim, suprotno biološkom determinizmu, koji je pretpostavio Terman, pojedina istraživanja (Ronksley-Pavia & Neumann, 2020; Ford, 2021) pokazuju da inteligencija mjerena u školskom uzrastu nije dovoljno relevantan faktor da bi se obezbijedio uspjeh u profesionalnom životu.

Uvidom u stručnu i naučnu literaturu, dolazimo do saznanja da je razvijanjem didaktičko-metodičke teorije i prakse došlo do određenih saznanja putem kojih se darovitim učenicima može pružiti kvalitetno obrazovanje. U radu sa darovitim učenicima mogu se primjenjivati raznovrsni načini rada. Najznačajniji načini rada sa darovitim učenicima su ubrzano napredovanje, homogeno grupisanje, diferencijacija u okviru rednog časa i slično (Wright, Ford & Young, 2017). Daroviti učenici se po mnogo čemu razlikuju od svojih vršnjaka, pa im je potrebno razvijanje sposobnosti i potencijala.

Možemo istaći da postoje brojne mogućnosti da se izađe u susret individualnim karakteristikama darovitih učenika. Jedan od načina prilagođavanja nastave različitim sposobnostima učenika je diferencijacija nastavnih sadržaja. Učitelji primjenjuju raznovrsne sadržaje, metode i oblike rada, kao i didaktičke materijale za učenike različitih sposobnosti.

Diferencijacija nastavnih sadržaja koja je namijenjena darovitim učenicima treba da bude pažljivo isplanirana i realizovana od strane učitelja.

Darovite učenike obično identifikuju stručne osobe (Wu, 2013). Ovi učenici zahtijevaju određene izmjene u nastavnom planu i programu, u cilju unapređenja svojih sposobnosti, kao i ukupnog doprinosa društvenoj zajednici (Sternberg & Davidson, 2005). Da bi daroviti učenici razvijali svoje sposobnosti, potrebno je da učitelji ispoljavaju kreativnost i inovativnost u funkciji planiranja i ukupne organizacije nastavnog procesa sa ovim učenicima.

U ovom radu želimo da ukažemo na neophodnost primjene adekvatnih oblika vaspitno-obrazovnog rada sa darovitom djecom u drugom ciklusu. Jedan od glavnih razloga izbora teme ogleda se u pretpostavci da škole ne posvećuju dovoljno pažnje darovitim učenicima, niti identifikaciji istih.

1. DAROVITOST KOD DJECE

Darovita djeca se razlikuju u mnogim aspektima (kognitivni, afektivni, socijalni) od vršnjaka tipičnog razvoja (Friedman et al., 2006). Ove razlike se manifestuju od najranije dobi. Darovita djeca se mogu razlikovati po aspektima kao što su njihova široka područja interesovanja, upitni stavovi i uporna pitanja i njihove kognitivne karakteristike, kao što je radoznalost koja se mogu uočiti od ranog djetinjstva. Veći uspjeh, motivisanost, kreativnost i društvene vještine pripisuju se darovitoj djeci tokom školovanja (Endepohls-Ulpe, 2005). Darovitost je vrsta ljudske sposobnosti koju često karakteriše neobično visok nivo inteligencije. Postoji mnogo stvari koje roditelji i učitelji mogu da urade da prepoznaju znakove da dijete može biti nadareno:

- prepoznavanje znakova darovitosti već u predškolskom uzrastu (npr. fascinacija učenjem novih stvari);
- praćenje neobičnih podviga u matematici, čitanju ili pisanju;
- posmatranje bilo koje kreativne vještine, poput muzike ili umjetnosti da bi se utvrdilo da li dijete ima umjetnički talenat (Schoevers, Kroesbergen & Kattou, 2020).

Djeca koja su nadarena definišu se kao ona koja pokazuju napredne sposobnosti ili potencijal u jednoj ili više specifičnih oblasti u poređenju sa drugima istog uzrasta (Endepohls-Ulpe, 2005). Ovi nadareni pojedinci se ističu u svojoj sposobnosti razmišljanja, rasuđivanja i prosuđivanja, zbog čega je neophodno da dobiju posebne obrazovnu podršku kako bi u potpunosti mogli da razviju svoje potencijale i talente.

Postoji mnogo definicija darovitosti, od kojih nijedna nije univerzalno prihvaćena. U zavisnosti od konteksta, definicije često vode i utiču na ključne odluke u školama, kao što su određivanje podobnosti i kriterijuma za programe i usluge obrazovanja za darovite, koje oblasti darovitosti će biti obrađene (npr. specifične sposobnosti u predmetnoj oblasti kao što je matematika) i kada će usluge biti ponuđene (Schoevers, Kroesbergen & Kattou, 2020).

Ako se darovitost definiše kao opšti intelektualni kapacitet koji je znatno iznad prosjeka, darovite učenike prirodno karakterišu veoma visoki rezultati na testovima inteligencije. Daroviti učenici takođe pokazuju veća akademska postignuća od učenika prosječnih sposobnosti, što je u skladu sa nalazom da je inteligencija jedan od najmoćnijih pozitivnih prediktora akademskog

postignuća (Gottfredson, 1997). Na primjer, daroviti učenici imaju više ocjene od nedarovitih učenika (Roznovski et al., 2000). Dalje se čini da su intrinzično motivisani za školu (Gottfried & Gottfried, 1996) i imaju tendenciju da ulažu više truda u školu (Roznovski et al., 2000).

Za razliku od ove prilično pozitivne slike intelektualnih sposobnosti i akademskih postignuća darovitih učenika, javno mnjenje često stvara negativnu sliku nadarenih učenika s obzirom na njihovu ličnost i socioemocionalne kompetencije. Na primjer, javni mediji često prikazuju nadarene učenike kao štreberske, emocionalno nestabilne i nesocijalne (Roznovski et al., 2000). Utvrđeno je da su daroviti učenici barem jednako dobro prilagođeni kao i njihovi nedaroviti vršnjaci (Gottfredson, 1997). Generalno, većina darovitih učenika pokazuje veće akademsko postignuće i veću akademsku motivaciju od svojih nedarovitih vršnjaka.

U nekim školama učenici se smatraju darovitim samo ako postignu visoke rezultate na standardizovanim testovima. Drugi mjere darovitost na osnovu učinka učenika u učionici. Organizacije kao što su Američko psihološko udruženje ili Nacionalno udruženje za darovitu djecu često se fokusiraju na domene, a ne na ocjene ili rezultate testova (Leikin, Leikin, Paz-Baruch, Waisman & Lev, 2017). Domen je svaka strukturirana aktivnost ili skup vještina koje kultura vrednuje, kao što su umjetnost ili nauka. Nijedna definicija darovitosti ne važi za sve nadarene ljude. Neki istraživači dovode u pitanje sam pojam darovitosti tvrdeći da je to proizvod društvenih privilegija ili prakse, a ne urođeni talenat (Roznovski et al., 2000). Prema ovoj teoriji svako dijete bi uz odgovarajuću podršku moglo biti nadareno u bar nekim oblastima.

Darovitost uključuje snažnu intelektualnu sposobnost. Često se povezuje i sa snažnim osjećajem ispravnog i pogrešnog, egzistencijalnom refleksijom i težnjom za istinitošću (Wright, Ford & Young, 2017). Važno je da se nadarena djeca osjećaju ispunjeno smislenim odnosima sa roditeljima, nastavnicima i stručnjacima. Postoje najmanje tri nivoa darovitosti: nadaren, visoko nadaren i duboko nadaren, a svi oni mogu zahtijevati diferencijaciju unutar iste učionice (Wright, Ford & Young, 2017). Što je veći IK (koeficijent inteligencije) rezultat na zvonovoj krivoj inteligencije, to su intenzivnije karakteristike darovitosti (Wright, Ford & Young, 2017). Darovito iskustvo skoro uvijek uključuje i asinhroni razvoj, perfekcionizam i intenzitet. Zanimljivo je da kada djeca dobiju svoju dijagnozu darovitosti, ove druge karakteristike se često ne razmatraju.

Asinhroni razvoj je kada neko pokazuje snagu u jednoj oblasti i relativni deficit u drugoj. Što je snaga jača, to je asinhronija različitija i kada neke oblasti postignuća dolaze lako, a druge ne,

rezultat je konfuzija i frustracija i za dijete i za sve oko njega (Steenbergen-Hu Olszewski-Kubilius & Calvert, 2020). Dijete koje može da rješava matematičke jednačine na visokom nivou, ali pritom treba da se kreće, može biti kažnjeno zbog ove potrebe da se kreće. (Ronksley-Pavia & Neumann, 2020). Perfekcionisti mogu sebi postaviti očekivanja koja je skoro nemoguće ispuniti. Darovitoj djeci se od malih nogu često govori koliko su pametna. Ova vrsta pohvale može dovesti do neuspjeha perfekcionista jer se brinu da će iznevjeriti druge.

1.1. Teorije darovitosti

U ovom dijelu rada navodimo najznačajnije teorije o darovitosti. Najprije govorimo o starijim, a zatim o novijim teorijama darovitosti.

Luis Terman je vjerovao (prema Maksić, 2007) da je darovitost naslijeđena i definisao darovitost kao koeficijent inteligencije iznad 140. On je prilagodio Bineov test i nazvao ga Stanford-Binetova skala inteligencije. U svojoj knjizi *Genetic Studies of Genius*, objavljenoj 1925. godine, on je insistirao da su darovita djeca kvalitativno različita u školi (Maksić, 2007).

Leta Holingvort je mislila da darovitost uključuje genetiku, ali se više fokusirala na obrazovne faktore i faktore životne sredine. Najviše ju je zanimalo kako pravilno njegovati darovitost i kako na odgovarajući način obrazovati darovite pojedince. Godine 1926. objavila je *Darovito dijete: njihova priroda i njegovanje*, što se smatra prvim udžbenikom o obrazovanju za darovite. (Nadjafikhah, Yaftian & Bakhshalizadeh, 2020). Karakteristike darovite djece definisala je na sljedeći način - snažna želja za ličnom privatnošću, ne vole da im se skrene pažnja na njihove porodice i domove i plaše se potencijalnih posljedica da budu označena kao „posebni“ u društvu.

Sredinom 1960-ih Tannebaum je široko proširio koncept darovitosti. On je definisao darovitost kao sposobnost obavljanja ili proizvodnje rada koji poboljšava moralni, fizički, emocionalni, društveni, intelektualni ili estetski život čovječanstva. Njegove komponente darovitosti uključuju pet faktora: opšta sposobnost, specifična sklonost (npr. istorija, matematika, nauka), neintelektivni faktori (npr. motivacija, upornost, samopoštovanje), okruženje (npr. iskustva učenja, očekivanja) i slučajnost (npr. pristup, iskustvo) (Nadjafikhah, Yaftian & Bakhshalizadeh, 2020).

Jedna od značajnih teorija je Sterbergova teorija darovitosti. On je 1985. darovitost definisao kao sposobnost da se postigne uspjeh u životu u smislu nečijih ličnih standarda, unutar nečijeg sociokulturnog konteksta. Prema njegovoj teoriji (poznatoj i kao triarhična teorija) postoje tri aspekta inteligencije: analitička inteligencija (mentalni koraci komponenti koje se koriste za rješavanje problema), kreativna inteligencija (koristeći iskustvo na načine koji podstiču uvid) i praktična inteligencija (sposobnost čitanja i prilagođavanja kontekstima svakodnevnog života), a uspjeh se može postići balansom ova tri (Maksić, 2007).

Renzulijeva teorija o darovitim ponašanjima ističe da nadareno ponašanje nastaje kada postoji interakcija između tri osnovne ljudske osobine:

- natprosječnih opštih i/ili specifičnih sposobnosti;
- visokog nivoa posvećenosti zadatku (motivacije);
- visokog nivoa kreativnosti (Maksić, 2007).

Renzuli je rekao da su nadarena i talentovana djeca ona koja posjeduju ili su sposobna da razviju ovu kombinaciju osobina i primijene ih na bilo koju potencijalno vrijednu oblast ljudskog djelovanja. Pored toga, Renzuli je objasnio da se nadareno ponašanje može naći kod određenih ljudi, u određenim vremenima i pod određenim okolnostima, što ukazuje da se darovitost ne može naći kod svih ljudi, ne sve vrijeme, a ne u svim okolnostima (Maksić, 2007).

Zanimljivo je navesti Ganjeovu teoriju darovitim postignućima prema kojoj su daroviti učenici oni čiji je potencijal izrazito iznad prosjeka u jednom ili više oblasti: intelektualni, kreativni, društveni i fizički. S druge strane, talentovani učenici su oni čije su vještine izrazito iznad prosjeka u jednoj ili više oblasti ljudskih performansi (Nadjafikhah, Yaftian & Bakhshalizadeh, 2020).

1.2. Karakteristike darovite djece

Darovita djeca reaguju na život sa većim emocijama od prosječne osobe. Oni imaju tendenciju da budu veoma strastveni u oblasti koja ih zanima i imaju sposobnost da održe tu strast tokom dužeg vremenskog perioda. Ponekad njihovo ponašanje može izgledati čak i opsesivno kompulzivno. „Nezasitan“ je riječ koja se često koristi kada se opisuju potrebe za učenjem nadarenog djeteta. Oni imaju tendenciju da imaju nezasitu radoznalost i apetit za učenjem. Fascinirani su knjigama i postavljaju mnoga pitanja, često više nego što roditelj može da odgovori.

Darovita djeca vide svijet na drugačiji način (Sisk, 2008). Oni mogu da vide dalje od trenutka, prepoznaju obrasce i imaju sposobnost da apstrahuju i rješavaju probleme. Takođe, u stanju su da uoče autentičnost ljudi i kao rezultat toga često imaju odličan smisao za humor u ranoj fazi. Darovita djeca imaju tendenciju da pokažu osjećaj pravičnosti i potrebu za pravdom koji se rađa iz osjećaja saosjećanja prema drugima.

Darovita djeca su u stanju da zadrže velike količine informacija i to duže vrijeme. Imaju istančan osjećaj za posmatranje, glasovne fleksije i druge detalje koje većina nema. Pojedina darovita djeca imaju izraženu sposobnost da vode razgovore o raznovrsnim temama. Kao rezultat toga, oni imaju tendenciju da se druže sa starijom djecom i odraslima jer traže intelektualni spoj.

Ključne karakteristike darovitih učenika su:

- neobična budnost, čak i u djetinjstvu;
- odlična memorija;
- neobično bogat rječnik i složena rečenična struktura za uzrast;
- napredno razumijevanje apstraktnih ideja;
- uživanje u rješavanju problema, posebno sa brojevima i zagonetkama;
- duboka, intenzivna osjećanja i reakcije;
- razmišljanje je apstraktno, složeno, logično i pronicljivo;
- idealizam i osjećaj za pravdu u ranom djetinjstvu;
- zabrinutost za društvena i politička pitanja i nepravde;
- zaokupljenost vlastitim mislima;
- širok spektar interesovanja ili ekstremno fokusiranje na jednu oblast;
- visoko razvijana radoznalost;
- pokazuje interesovanje za eksperimentisanje;
- ima netipične ideje;
- ima neobičan osjećaj za humor i slično (Webb, Gore, Amend & DeVries, 2007).

Darovita djeca često ne nalaze svoje vršnjake na svom nivou i svojoj oblasti sličnog interesovanja. Ova situacija može dovesti do problema društvene kohezije. Međutim, kako ima darovite djece koja imaju problema sa socijalnom kohezijom, ima i darovite djece koja su popularna kroz svoju sposobnost liderstva među prijateljima i oni su vođe grupe koje vode grupu

(Metin, 1999). Darovita djeca više vole svoje intelektualne vršnjake nego svoje vršnjake hronološkog uzrasta, što dovodi do društvene preferencije za stariju decu i odrasle. Nedostaje im interesovanje za djecu nižeg mentalnog uzrasta i biraju prijatelje među djecom poput sebe. Dobro se odnose prema odraslima i mogu imati problema sa manje uspješnim vršnjacima (Davis & Rimm, 2004).

Počevši od ranog djetinjstva, ponašanje darovite djece i načini razmišljanja razlikuju se od onoga što se smatra tipičnim. Dok su radoznalost, intenzivnost, idealizam darovite djece napredni nivoi u usvajanju vještina definitivne prednosti, iste te dobre osobine, takođe, čine da djeca izgledaju drugačije od drugih (Adžić, 2011). Biti naprosto različit utiče na interakciju sa drugima i neke osobine kao što su zapovjednički ton i perfekcionizam ozbiljno mogu poremetiti međusobnu komunikaciju i prajateljstvo.

Pošto su darovita djeca tako izražajna i osjetljiva kada je riječ o osjećanjima, roditelji mogu zaključiti kako treba da budu posebno pažljivi i nježni kada sa njima razgovaraju. Neka darovita djeca lako dijele osjećanja – skoro isuviše lako – dok je drugima, a posebno onima koji više vole svijet logike i reda, neprijatno da pričaju o sebi (Šefer, 2006). Ova djeca mogu pokušati da usmjere razgovore mnogo više prema činjenicama ili drugim intelektualnim temama koje im se čine konkretnijim i udobnijim. Mogu izbjegavati emocije i iznošenje mišljenja zato što osjećanja djeluju nelogično i neprecizno.

1.3. Specifičnosti učenja i razmišljanja darovitih učenika

Način na koji djeca razmišljaju utiče ne samo na to koje talente i sposobnosti su sklona da razviju, nego i to kako uče, pa čak i na vjerovatnoću da se njihove sposobnosti identifikuju na testovima ili od strane nastavnika. Njihovi stilovi razmišljanja i učenja takođe utiču na to kako se slažu sa drugima, možda čak i na njihov odabir prijatelja. Znanja o ovim stilovima razmišljanja audio-sekvencijalnom i vizuelno-spacijalnom pomoći će nam da razumijemo zašto i kada postoje neke razlike između našeg stila i stila razmišljanja darovitog učenika.

Tokom niza godina, ova dva dominantna stila učenja nazivana su „lijevim mozgom” i „desnim mozgom” zato što su grupisali funkcije mozga, za koje se smatralo da se vezuju za jednu ili drugu hemisferu. Ova dva načina razmišljanja, „lijevim mozgom” i „desnim mozgom” samo

su dio stvarnosti (Rubenstein, Siegle, Reis, McCoach & Burton, 2012). Istina je da se izvjesne funkcije više povezuju sa lijevom ili desnom hemisferom mozga, ali u okviru obje hemisfere nalaze se razne funkcije. Ova dva različita stila omogućavaju način sagledavanja fundamentalnih razlika u tome kako ljudi misle, uče, rješavaju problem, pa čak i kako razumiju jedni druge ili kako stupaju u interakciju jedni sa drugima (Rubenstein, Siegle, Reis, McCoach & Burton, 2012). Oni su znatno uticali na postupanje u obrazovanju ili biznisu. U tabeli 1 predstavljen je rezime ovih stilova razmišljanja i učenja.

Auditivno-sekvencijalni	Vizuelno-spacijalni
Razmišlja prvenstveno koristeći riječi; lako uči fonetiku.	Prvenstveno razmišlja u slikama i više voli da gleda kako se zadatak izvodi
Ne voli zvučna objašnjenja	Više voli vizuelna objašnjenja
Sekvencijalno procesira informacije i zadatke	Procesira informacije holistički; preferira da vidi opštu sliku umjesto detalja
Preferira da sazna je činjenice i detalje; voli specifična uputstva	Više voli zadatke koji zahtijevaju apstraktno razmišljanje; voli opšte ciljeve i uputstva
Bavi se samo jednim zadatkom u linearnom, sistematičnom procesu	Više voli da radi veći broj zadataka u isto vrijeme
Preferira strukturu i dobro je organizovan; više voli uredan radni materijal i okruženje	Više voli otvorene, fluidne situacije; kreira sopstvenu strukturu; često improvizuje; traži obrasce
Analitičan je mislilac; logički izvodi zaključke	Preferira da povezuje aktivnosti; intuitivno dolazi do ideja
Više voli da rješava tekuće problem	Preferira rješavanje novih problema
Prilazi većini situacija na ozbiljan način	Prilazi problemima kao igri

U školi je mnogo manje izvjesno da će djeca koja uče na vizuelno-spacijalni način biti identifikovana kao darovita, bilo da ih nastavnici označe kao takve, bilo da ih identifikuju na grupnim testovima postignuća ili testovima sposobnosti. Većina školskih programa favorizuje auditivno-sekvencijalne načine rada i nastavnici rijetko uživaju u djeci koja žele da budu kreativna sa njihovim planovima za rad na času. Grupni testovi, koji se koriste za identifikovanje darovite

djecom, obično prikazuju probleme koji uključuju korišćenje auditivno-sekvencijalnih funkcija. Oni rijetko kada dozvoljavaju kreativnost ili divergentno razmišljanje (Sternberg & Davidson, 2005). Slično ovome, roditelj koji je organizovani auditivno-sekvencijalni mislilac, često nije pretjerano strpljiv sa djetetom koje ostavlja nedovršen zadatak koji rijetko uzima nešto za ozbiljno i u kome ne ide dobro u školi.

Pojedinci koji najbolje misle i uče uz odgovarajući materijal i odgovarajuće okruženje i izuzetno su ozbiljni u vezi sa savladavanjem činjenica i detalja, vjerovatno će imati malo ili nimalo strpljenja za stalnu promjenu učionica i kreativne lekcije. Zahvaljujući svojoj prirodi, orijentisanoj na detalje, logičko-sekvencijalna djeca, takođe, mogu biti pod rizikom od perfekcionizma. Zadaci koji zahtijevaju sintezu ili intuiciju, kao što je socijalna interakcija, mogu biti teški za njih. Bučno, neuređeno okruženje, sa nejasnim očekivanjima, skoro je nepodnošljivo ozbiljnom, auditivno-sekvencijalnom učeniku.

Karakteristike darovite djece i koncept dominantnog stila učenja ima određene reperkusije na porodice i na školu. Druga važna dimenzija darovite djece je koncept „preosjetljivosti”.

1.4. Neki modeli identifikovanja darovite djece

Veoma je značajno da razumijemo način na koji škole identifikuju darovitu djecu, pošto se veliki dio djetetovog života odnosi na školu i školske zadatke, ali i zato što škole često ne prepoznaju darovitu djecu i ne uspijevaju da ih identifikuju. Postoji mit da je darovitu djecu lako prepoznati, zato što će pokazati svoje talente (Meier, Vogl & Preckel, 2014). Dok se darovita i bazično darovita djeca često ističu zbog svojih neobičnih sposobnosti, „tipičnija” darovita djeca ne moraju biti tako lako vidljiva ili mogu kriti svoje talente kako bi bila sigurna da se ne ističu. Neka darovita djeca na ležeran način pokazuju svoje sposobnosti bilo gdje da se nađu. Drugima to čine samo u određenim situacijama. Neka, pak, odluče da kriju svoje talente u većini situacija zato što se osjećaju neugodno zbog svoje darovitosti.

Neka darovita djeca prosto najbolje razmišljaju i uče na neobične načine koji se ne podudaraju sa nastavnikovim stilom predavanja. Na primjer, učenik može da razmišlja „muzički” ili uz pomoć vizuelizacije. Druga djeca najuspješnije uče ako praktično izvode zadatak. Dakle, možemo istaći da se darovita djeca međusobno razlikuju po svojim preferencijama.

Darovitost se ne odnosi uvijek samo na akademski uspjeh. Kada pogledamo darovite odrasle osobe, shvatamo da nijesu sve bile napredne u školskim predmetima. Neki pojedinci su daroviti u oblastima kao što su mehanika, muzika, rukovođenje, vizuelna umjetnost ili izvođačke umjetnosti. Školama je teže da identifikuju ove oblasti (Meier, Vogl & Preckel, 2014). Nastavnici likovnog i muzičkog vaspitanja obrahruju učenike koji su talentovani u ovim oblastima, a mentori takođe podržavaju one učenike koji su daroviti u oblastima kao što je gimnastika ili elektronika.

Postoje raznovrsni modeli identifikacije darovitih učenika. U literaturi se navode grupni testovi postignuća kao optimalni model za identifikaciju darovitih učenika. Ipak, treba istaći da su grupni testovi iz više razloga neprecizni u odnosu na individualne testove (Ileković, 2018). Iako grupni testovi sadrže manje od 50 pitanja, testovima se pokušava izmjeriti čitav spektar postignuća i sposobnosti. Većina grupnih testova sadrži pitanja koja su usmjerena ka djeci koja će proći sa ili ispod 75 posto i sastavljeni su tako da će većina djece uraditi bar pola pitanja tačno. Imaju veoma mali broj pitanja koja su kreirana da testiraju sposobnosti višeg nivoa i ti testovi nijesu osjetljivi na razlike u sposobnostima djece koja imaju rezultate iznad 75 procenata.

Navodimo neke od najčešće korišćenih testova sposobnosti:

- *Otis – Lennon School Ability Test;*
- *Cognitive Abilities Test;*
- *Matrix Analogies Test;*
- *Differential Aptitude Test* (Ileković, 2018).

Kao sa grupnim testovima postignuća, pitanja na ovim testovima su prvenstveno usmjerena prema srednjem i nižem nivou sposobnosti djeteta i sadrže sevg a nekoliko veoma teških pitanja.

Korišćenje višestrukih kriterijuma – vrednovanje od strane nastavnika, ocjene, rezultati testova postignuća ili sposobnosti, mjere kreativnosti, rezime učeničkog rada – sigurno su prikladniji u potrazi za darovitim učenicima, posebno u otkrivanju darovite djece sa posebnim obrazovnim potrebama. Nažalost, upotreba višestrukih kriterijuma se ponekad pogrešno tumači kao „višestruki problem”. To znači da učesnici treba da ispunjavaju „sve” kriterijume kako bi bili smatrani darovitim. Ispravno korišćenje višestrukih kriterijuma znači, u stvari, korišćenje različitih izvora podataka kako bi se obezbijedili alternativni putevi identifikacije.

Testiranje inteligencije, takođe, spada u model identifikacije darovitih učenika. Dok se neko testiranje može raditi već sa dvije godine, roditelji koji odluče da rade individualno testiranje IQ mogu da smatraju korisnim da urade testiranje oko pete godine i onda ponovo oko desete ili jedanaeste godine (Sisk, 2008). Od pete godine rezultati testa IQ djeteta postaju realno predvidljivi i relevantni za planiranje obrazovanja. Tačnost rezultata testa se povećava od treće godine do četrnaeste ili petnaeste godine i prilično je tačna za djecu od deset godina.

Identifikacija darovite djece je dugo bila tema velikih debata u oblasti obrazovanja za darovite. Na ovu temu postoji više citata u literaturi nego na bilo koju drugu u ovoj oblasti. Postoji mnogo razloga za nerješive probleme vezane za identifikaciju darovitih (Sisk, 2008). Jedan od njih je vezan za koncept apsolutnih naspram relativnih pojmova darovitosti. Novije definicione strukture su usklađene sa idejom relativnosti dok razmatramo kontekst škole, prirodu učenikovog porijekla i zahtjeve programa kako bismo donijeli odluke o pojedinačnim učenicima. Drugo pitanje, koje je i dalje problematično je prepoznavanje raspona individualnih razlika unutar grupe učenika koji bi mogli biti označeni kao „daroviti“.

2. SPECIFIČNOSTI VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA SA DAROVITIM UČENICIMA U DRUGOM CIKLUSU OSNOVNE ŠKOLE

Kvalitetno obrazovanje bi trebalo da bude zajednički poduhvat u kojem saraduju škola i porodica, a obrazovne opcije za darovito dijete – drugačije, izazovnije nego one opcije koje se nude drugim učenicima. Kada je dijete izuzetno, roditelji imaju pravo da očekuju izuzetak i u odnosu na uobičajeno obrazovno iskustvo. Djeca sa neuobičajenim obrazovnim potrebama, na donjem kraju spektra sposobnosti učenja, imaju pravo na specijalne mogućnosti i uključujući odjeljenja sa manjim brojem učenika i nastavnike stručnjake, koji bi im pomogli da ostvare pun potencijal. Darovita djeca zaslužuju mogućnosti za specijalne vidove učenja kako bi im se pomoglo da dosegnu svoj potencijal.

Darovita djeca se razlikuju po brojnim osobinama od ostale djece. Činjenica je da darovita djeca pokazuju upornost i entuzijazam u učenju i imaju tendenciju da budu veoma aktivni, perfekcionistački i emocionalno osjetljivi (Clark, 2008). Darovita djeca obično uče da pričaju, čitaju i pišu u ranom djetinjstvu u poređenju sa svojim vršnjacima i skloni su osjećanju frustracije kada imaju poteškoće u ispunjavanju osnovnih zadataka u školi.

Danas je obrazovanje za darovite preovlađujuće širom svijeta jer doprinosi podsticanju ljudskog kapitala i olakšavanju ekonomskog razvoja u mnogim društvima. Rezultati nekih istraživanja (Reid & Horváthová, 2016) su pokazali da je obuka nastavnika o obrazovanju za darovite u velikoj mjeri zanemarena, iako se velika pažnja poklanja obrazovanju darovitih.

Iako su istraživanja o obrazovanju za darovite u vezi sa karakteristikama i potrebama darovitih učenika opsežno sprovedena, nastavnici i dalje imaju mitove kada su u pitanju daroviti učenici (Szymanski, Croft & Godor, 2018). Ovi mitovi obeshrabruju nastavnike da sprovode efikasne nastavne strategije kao što je ubrzanje za učenike sa visokim sposobnostima, a zatim ih sprečavaju da razviju svoj potencijal (Szymanski, Croft & Godor, 2018). Pogrešna uvjerenja nastavnika u odnosu na darovitost će se vjerovatno razviti jer nastavnici ne posjeduju dovoljno znanja i potpuno razumijevanje darovitosti.

Vaspitno-obrazovni rad sa darovitim učenicima može se realizovati na različite načine. Jedna od pogodnih pristupa je obogaćivanje. Samo obogaćivanje ne znači zadavanje još zadataka, već proširiti ili produbiti predviđeno školsko gradivo. To podrazumijeva da se ide i izvan školskog programa i može se shvatiti kao „paralelni školski program”. Neka vrsta obogaćivanja može se ponuditi kao dodatak iskustvima iz redovne nastave. Na primjer, praćenjem izvođenja grupnog plesa, koji je zadatak cijeloj školi, nekoliko darovitih učenika zainteresovanih za to mogli bi ispitati oblast još dublje (Šefer, 2006). Obogaćivanje ima za cilj da podrži oblasti učenika kao što su kreativnost i motivacija. Na ovaj način poboljšava kreativno rješavanje problema, kritičko mišljenje i vještine analitičkog mišljenja. Obogaćivanje takođe igra važnu ulogu u pomaganju nadarenim učenicima da postignu uspjeh.

Model koji se koristi u nižim i višim razredima osnovne škole je da se napravi grupa/klaster darovitih učenika sa jednim nastavnikom. Po jednom drugom modelu, učenici mogu biti smješteni u specijalna odjeljenja učenika sa visokom intelektualnom sposobnošću ili grupisani u okviru razreda na osnovu nivoa sposobnosti. Grupisanje po klasterima se odnosi na obogaćivanje namijenjeno grupi darovitih učenika u okviru redovnog časa (Šefer, 2006). Veoma je ekonomičan za škole pošto nema potrebe da se angažuje „dodatni” nastavnik. Grupisanje po sposobnostima, uključujući i grupisanje po klasterima, neki kritikuju kao elitističko i u skladu sa tim je i nedemokratsko. Ipak, ako razmišljamo kako je grupisanje po nivou vještine ili dostignuća prihvaćeno u drugim oblastima, ono se čini prirodnim i logičnim.

Kada su u pitanju pristupi u radu sa darovitim učenicima, često se pominje ubrzanje, odnosno akceleracija. Većina problema sa akceleracijom se odnosi na nastavnikovu zabrinutost, a ne na realne probleme povezane sa učenjem djeteta (Ileković, 2018). Darovita djeca lako mogu da savladaju gradivo za jedan ili dva razreda iznad svog trenutnog nivoa. Uspješna akceleracija se dešava kada postoji pažljivo spajanje i povezivanje sadržaja kroz naredne periode. Ubrzanje je jedan od najefikasnijih strategija u nastavnim planovima i programima dizajniranim za darovite učenike. Ubrzanje uključuje tipove ubrzanja kao što je rani polazak u školu i preskakanje nastave. Grupisanje je prilika koja se nudi nadarenim učenicima prema različitim situacijama.

Ubrzanje je praksa da se učenicima daju materijali i zadaci koji su obično rezervisani za učenike starijeg ili višeg razreda. Uključuje korišćenje postojećih školskih programa, iako može uključivati i dodatne materijale. Na primjer, ubrzanje može uključivati dodjeljivanje učeniku petog

razreda teme nastavnog plana i programa koje se obično obrađuju na času matematike u šestom razredu, čak i ako se stvarni problemi ili tekst malo razlikuju. Ubrzanje podrazumijeva da će akademski napredni učenici napredovati brže kroz školski sistem od ostalih učenika (Ileković, 2018). To znači prilagođavanje nastavnog plana i programa procijenjenom nivou savladavanja učenika, umjesto da insistira na tome da je jedan nastavni plan i program primjeren za sve učenike istog uzrasta. Ubrzanje se razlikuje od obogaćivanja koje ispunjava vrijeme djeci koja brže uče nudeći materijale ili aktivnosti koje ne dozvoljavaju brže napredovanje kroz utvrđeni nastavni plan i program. Aktivnosti obogaćivanja mogu uključivati upoznavanje učenika sa drugim oblastima ili aktivnostima, kao što su umjetnost, muzika, pisanje časopisa, klubovi ili izleti; dodjeljivanje dodatnog rada na istom nivou težine ili dodjeljivanje naprednog učenika raznih školskih obaveza kao što je pomoćnik u učionici.

U narednim podnaslovima govorićemo o onim oblicima vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima, koji najviše zastupljeni u našoj vaspitno-obrazovnoj praksi.

2.1. Rad na projektu

Daroviti učenici mogu raditi na projektima. Rad na projektima unapređuje sposobnosti i potencijale učenika. Potrebno je da učitelj detaljno objasni učeniku šta se od njega očekuje u projektu. Kao rezultat, učenici razvijaju duboko znanje o sadržaju, kao i kritičko mišljenje, saradnju, kreativnost i vještine komunikacije.

Rad na projektu darovitom učeniku omogućava sljedeće:

- traženje informacija izvan okvira nastavnog programa i udžbenika;
- traženje veze među podacima i izgrađivanje strukture znanja;
- nalaženje problema (identifikovanje i formulisanje) i njihovo rješavanje;
- vrednovanje datih rješenja, metoda i postupaka u radu (Martin-Lobo et al., 2018).

Viši oblici mišljenja su introspektivni u smislu da učenici sa razvijenijim sposobnostima kritičkog i stvaralačkog mišljenja i rješavanja problema imaju razvijeniju metakogniciju i metakognitivno znanje (metakognitivno mišljenje, metakognitivno pamćenje), odnosno sposobnost da se analiziraju i vrednuju vlastiti procesi i putevi pamćenja, mišljenja u rješavanju

problema, kako bi se uočile greške u načinima mišljenja, pamćenja i rješavanja problema i te greške sa uspjehom otklonile i tako unaprijedio proces učenja i sticanja znanja u cjelini.

Darovitim učenicima su potrebni projekti koji uključuju intelektualne, kreativne i kooperativne izazove (Martin-Lobo et al., 2018). Preferiraju složene nastavne predmete, autentično znanje, stvarne probleme koji zahtijevaju povezivanje ideja i odabir formata proizvoda svog učenja.

2.2. Dodatna nastava

Daroviti učenici su potencijalno iznad prosjeka u jednom ili više domena razvoja (fizičkog, socijalnog, kreativnog, intelektualnog). Zahvaljujući ovim naprednim sposobnostima, ovim učenicima su potrebne dodatne mogućnosti da unaprijede svoje sposobnosti. Zato je u radu sa darovitim učenicima potrebno sprovoditi dodatnu nastavu. Koncept dodatne nastave podrazumijeva sticanje detaljnijih znanja i iskustava iz oblasti, koja je predmet interesovanja učenika. Kroz dodatnu nastavu daroviti učenici razvijaju i unapređuju kritičko i stvaralačko mišljenje. Učenicima se na dodatnoj nastavi uglavnom daju zadaci koji zahtijevaju rješavanje problema. Samo rješavanje problema najdirektnije je povezano sa kritičkim aspektima učenja, pa je i kritičko mišljenje integrisano u sve faze rješavanja problema. Učenje putem rješavanja problema predstavlja veoma snažan činioc u stvaranju sposobnosti koja je visoko djelotvorna (Ileković, 2018). Na taj način, dodatna nastava postaje emocionalnija, dinamičnija i privlačnija za darovitog učenika, pa razvija interesovanje za dublja saznanja.

Sistem didaktičko-metodičkih načela u dodatnoj nastavi ima načelni karakter i njihova primjena uvijek je uslovljena većim brojem determinanti: prirodom nastavnih sadržaja, psihofizičkim uzrastom učenika, izabranim metodama i oblicima rada, osposobljenošću nastavnika i učenika za rješavanje problema i drugo.

2.3. Vannastavne aktivnosti

Vannastavne aktivnosti su one vrste aktivnosti koje nijesu uključene u formalne programe učenika. Praksa vannastavnih aktivnosti počela je u Sjedinjenim Državama u 19. vijeku kao dio redovnog akademskog programa. U vannastavne aktivnosti uključene su razne aktivnosti, kao što su sport, muzika, slikanje i drama. Školski život se odnosi na vrijeme kada daroviti učenici doživljavaju različite obrazovne mogućnosti koje pružaju doživotna kognitivna, afektivna, fizička i socijalna iskustva (Massoni, 2010). Mnogo se uči u učionici u školi, ali se povećava funkcionalnost vančasovnih aktivnosti učenja i radoznalost učenika.

Vannastavne aktivnosti se odvijaju mimo opštih školskih programa, a takođe su zasnovane na dobrovoljnoj osnovi. Ove aktivnosti mogu se odvijati od predškolskog do univerzitetskog obrazovanja. Učešće u vannastavnim aktivnostima doprinosi razvoju karaktera adolescenata. Učenici koji učestvuju u vannastavnim aktivnostima imaju više nivoe samopoimanja i sopstvene vrijednosti (Blomfield & Barber, 2009). Takođe, imaju prilike da razviju lična interesovanja i otkriju njihove prednosti i slabosti (Fredricks & Eccles, 2008), što je posebno važno tokom adolescentne faze samoistraživanja.

Posebno je značajno organizovati vannastavne aktivnosti za darovite učenike. Putem vannastavnih aktivnosti daroviti učenici razvijaju svoje potencijale u velikoj mjeri. Ove aktivnosti su odlična prilika da se izađe u susret specifičnim potrebama darovitih učenika. Učešće u vannastavnim aktivnostima je korisno za društveni razvoj učenika. Način na koji darovita djeca biraju da provode svoje slobodno vrijeme može imati ogroman uticaj na njihove akademike, a vannastavne aktivnosti su dobar način da se podstakne pozitivno korišćenje slobodnog vremena.

2.4. Individualizacija i diferencijacija u radu sa darovitim učenicima

Daroviti učenici se ponekad osjećaju izolovano jer se razlikuju od ostalih učenika u učionici. Oni treba da uče sopstvenim tempom. Kao i svi drugi učenici, da bi bili akademski izazovni, moraju da rade tempom koji odgovara njihovim stilovima učenja i sposobnostima (Rogers, 2007). Zato se u radu sa darovitim učenicima potrebno organizovati individualizovanu

nastavu. Objezbjeđivanje uslova za nastavu prema kognitivnim sposobnostima, fondu znanja i interesovanjima učenika naziva se diferencijacijom nastave. Kod nas se ne formiraju posebna odjeljenja prema nivou sposobnosti (spoljašnja diferencijacija) jer bi to bio put da se kroz školu verifikuju i probudljaju socijalne razlike. Da bi se neki nastavni sadržaji mogli ostvariti individualizovanim radom, treba da se ispune, pored ostalih, sljedeći uslovi (Adžić, 2011):

- da ih daroviti učenici kojima su namijenjeni mogu u potpunosti samostalno usvojiti, jer u individualizovanoj nastavi ne postoji neposredna dvosmjerna komunikacija nastavnik-učenik;
- da su pedagoški materijali tako sastavljeni i strukturirani da učenici nemaju potrebe za prethodnim objašnjenjima i vježbanjima;
- da podstiču razvoj individualnosti darovitog učenika.

Da bi se mogla organizovati individualizovana nastava, prethodno je potrebno individualno dijagnostifikovanje, odnosno utvrđivanje nivoa sposobnosti i spremnosti za rad svakog učenika, koji će biti u skladu sa njihovim sposobnostima.

Kada je riječ o darovitim učenicima, postoje različiti oblici individualizacije: nastavni listići, individualizovano učenje na računaru, individualizacija kroz dodatnu nastavu i slično. Jedan od modaliteta individualizovane nastave jeste diferencirana nastava. To je teorijski zasnovan, sistematski organizovan, istovremeno diferencirani vaspitno-obrazovni rad učitelja i učenika različitih nivoa i struktura znanja i ostalih faktora bitnih za optimalnu unutrašnju diferencijaciju kolektivnog nastavnog rada (Prodanović i Ničković, 1984).

Učitelj treba da obezbijedi detaljno programiranje rada na nastavnim listićima, a da pri tome što više pruži mogućnosti za učenikovo individualno organizovanje rada i izvršenje zadataka. Diferencijacija u učionici prvenstveno ima za cilj da odgovori na različite potrebe pojedinih učenika.

Podučavanje nadarenih i talentovanih učenika zahtijeva od nastavnika da pronađu najbolje metode koje se odnose na njihove potrebe. Pojedini autori (Mulrine, 2007) smatraju da je diferencirana nastava veoma pogodna za rad sa darovitim učenicima. Svi učenici treba da imaju priliku da se susreću sa diferenciranim nastavnim planom i programom koji uključuje izazovne i obogaćujuće aktivnosti na osnovu njihovih individualnih potreba. Daroviti učenici treba da dobiju

obrazovni tretman koji odgovara njihovim sposobnostima. Diferencijacija je način podučavanja koji poboljšava učenikove sposobnosti, kao i nastavne prakse.

Potreba za modifikovanim nastavnim planom i programom za nadarene učenike odavno je prepoznata. Ovo zahtijeva diferencijaciju redovnog nastavnog plana i programa. Diferencijacija se sve više prepoznaje kao sredstvo za zadovoljavanje individualnih potreba svih učenika, a posebno darovitih.

Darovita djeca uče drugačije od svojih vršnjaka. Diferencijacija kurikuluma je jedan od odgovarajućih metoda za njih. Istovremeno, za darovite učenike važni ubrzanje i obogaćivanje. Nastava sa ovim strategijama diferencijacije kurikuluma čini njihovo obrazovanje održivim (Sak & Ayas, 2020). Svakom društvu su potrebni kreativni pojedinci koji će pratiti i prilagoditi se svijetu nauke i tehnologije koji se brzo razvija. Kreativnost je, s druge strane, pokrivena značajnim brojem definicija darovitosti. Prema federalnoj definiciji, koju još uvijek prihvata Nacionalna asocijacija za darovitu decu (NAGC), daroviti pojedinci su oni koji pokazuju izuzetna dostignuća u intelektualnim, kreativnim, umjetničkim i liderskim kapacitetima ili specifičnim akademskim oblastima i kojima je potrebna nastavna podrška da unaprijede svoje takve vještine (Sisk, 2008).

Diferencijacija kurikuluma služi za organizovanje sadržaja nastavnog plana i programa za darovite učenike. Generalno, diferencijacija kurikuluma je obogaćivanje, ubrzanje, razrada, usložnjavanje, rastezanje i sažimanje sadržaja kurikuluma (Çetinkaya, 2021). Daroviti učenici će i u ranom uzrastu moći da dobiju početno obrazovanje u skladu sa svojim potrebama, a zatim, kada se njihovi talenti pokažu, biće usmjereni na svoju oblast. Za pravilnu diferencijaciju treba obratiti pažnju ne samo na određenu oblast, već i na različite oblasti, a društvene nauke su najvažnije od njih. Vještine, ciljeve, predmete i sadržaje koje učenici treba da steknu treba birati prema njihovim karakteristikama.

2.5. Primjena integrisanog kurikulumu u radu sa darovitim učenicima

Daroviti učenici se često osjećaju zarobljenim u učionicama koje se oslanjaju na tradicionalne nastavne planove i programe i nastavne metode koje odgovaraju prosječnom učeniku. Daroviti učenici nijesu prosječni. Svaki od njih je jedinstven i ima svoje snage, interesovanja, opsesije i strasti. Kao grupa, nadareni učenici brzo shvataju složene ideje, uče sadržaj brže i dublje od svojih vršnjaka istog uzrasta. Oni žele dublje istraživanje ideja i tema. Shvataju pojmove i generalizuju naizgled nepovezane pojmove. I dok njihovi vršnjaci odgovaraju na pitanja, daroviti učenici postavljaju pitanja.

Integrirani kurikulum daje priliku darovitim učenicima da razviju svoje jedinstvene vještine i talente na svoj način i sopstvenim tempom. Sam integrirani kurikulum stavlja naglasak na sveobuhvatne koncepte, napredni sadržaj, vještine razmišljanja višeg reda, primijene u stvarnom svijetu i međudisciplinarnu pristupe (Buljubašić-Kuzmanović, 2007).

Ovladavanje predmetnim sadržajem je cilj svakog obrazovanja. Sadržaj može da sadrži ideje, činjenice, pravila, opisne podatke, slike, zvukove, zapažanja, mišljenja i praktično bilo koju vrstu manifestacije. Često se ovaj sadržaj predstavlja u usko definisanom kontekstu (matematika, engleski, umjetnost, itd.). Daroviti učenici vide odnose preko granica (Meier, Vogl & Preckel, 2014). Oni razmišljaju u smislu široko zasnovanih tema i žele da vide kako pristupi i rješenja funkcionišu u različitim situacijama. Darovitim učenicima treba omogućiti slobodu da detaljno proučavaju materijal i da povežu ono što uče sa različitim predmetnim oblastima. Takođe, darovitim učenicima treba dozvoliti i zapravo ih ohrabriti da rade više istraživanja kako bi zadovoljili svoju nezajažljivu radoznalost i nagon da akumuliraju više znanja. Trebalo bi da budu u stanju da koriste proces naučnog istraživanja, induktivno i deduktivno rezonovanje i opšte vještine rješavanja problema koje se primjenjuju u svim disciplinama. Aktivnosti bi trebalo restrukturirati tako da budu intelektualno zahtjevnije. Pitanja za nadarene učenike treba da sadrže otvorena pitanja koja podstiču istraživanje i otkrivanje. Trebalo bi ih podstaknuti da razmišljaju o temama na apstraktnije načine.

Model integrisanog kurikulumu je idealan za nadarene učenike. Ovaj model kurikulumu nije namijenjen za dopunsko učenje, on je dizajniran da unaprijedi učenje, odnosno učini ga bržim.

Naglašava vještine razmišljanja višeg reda umjesto ponavljanja i pamćenja. Omogućava multifunkcionalno učenje u različitim disciplinama i naglašava konceptualno učenje. To je najbolji način da svaki nadareni učenik napreduje u skladu sa svojim stilom.

2.6. Saradnja učitelja sa roditeljima u kontekstu efikasnije realizacije vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole

Da bi učitelji mogli da što adekvatnije pristupe realizaciji vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima, potrebno je da imaju kvalitetnu saradnju sa roditeljima. Roditelji mogu da pomognu prilikom odabira adekvatnog programa koji odgovara njihovom darovitom djetetu. Oni bi trebalo da nadgledaju da li njihovo dijete napreduje, da li se podstiče gradivom koje još ne poznaje i da li zaista treba strpljivo da sjedi dok druga djeca savladavaju koncepte i vještine koje je ono već savladalo. Roditelji i učitelji bi kroz saradnju trebalo da pažljivo razmotre školske programe koji pokašavaju da ispune potrebe darovite djece u okviru redovne nastave. Ritam učenja strahovito se razlikuje kod svake grupe učenika koji su grupisani po uzrastu. Nekim učenicima koji sporo uče biće potrebno više vremena i više ponavljanja kako bi savladali novu vještinu, dok učenici koji brzo uče mogu da postignu majstorstvo nakon samo jednog pokazivanja, bez daljih ponavljanja ili vježbanja.

Roditeljstvo nadarenog djeteta je putovanje sa jedinstvenim iskustvima koja se mogu razlikovati od proživljenih iskustava roditelja koji odgajaju nedarovitu i talentovanu djecu. Ova jedinstvena iskustva obično izazivaju zabrinutost, utiču na odluke i pogoršavaju stres i anksioznost u vezi sa budućim razvojem i obrazovanjem darovite djece (Jolly & Matthews, 2012). Ovo je posebno tačno kada se sposobnosti djeteta razlikuju od sposobnosti njegovih ili njenih roditelja. Istraživanja pokazuju da su moderatori ekosistema – uključujući roditelje, porodicu i školsko okruženje – kritične psihosocijalne varijable u transformaciji sposobnosti djeteta u izvanredna dostignuća i uspješnu budućnost (Jolly & Matthews, 2012). Roditelji mogu imati značajan uticaj na razvoj svog djeteta, posebno tokom ranog djetinjstva, kroz svakodnevne interakcije, podršku i inspiraciju, pružajući atmosferu koja promovise kasnije izvanredne rezultate djeteta. Ipak, saradnja roditelja i učitelja je ključna za darovito dijete. Većina država ima pregovaračke grupe roditelja,

koji mogu da lobiraju kod školskih uprava, zakonodavaca i vođa zajednica, kako bi obezbijedili bolje okruženje za svu darovitu djecu (Meier, Vogl & Preckel, 2014). Učitelji i roditelji mogu da se zajedno zalažu za promjenu kulturoloških stanovišta po pitanju obrazovanja darovitih i povećanju finansijske i obrazovne podrške obrazovanju darovitih.

3. ULOGA NASTAVNIKA U PROCESU PRIPREMANJA ZA PRIMJENU RAZNOVRSNIH OBLIKA VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA SA DAROVITIM UČENICIMA

Problem obrazovanja darovitih učenika je dobio poseban značaj početkom 21. vijeka, iako je problem darovitosti aktuelan od davnina. Saglasni smo sa mnogim autorima da samo nadaren učitelj koji je široko obrazovan i fleksibilan u ponašanju, entuzijastičan, sposoban da pobudi interesovanje kod učenika može na efikasan način raditi sa darovitim učenikom. Treba napomenuti da kreativna ličnost nastavnika uključuje refleksivnost mišljenja, intelektualnu aktivnost, sposobnost modeliranja, kritičko mišljenje, pedagoška žed za novim saznanjima, samostalnost, zahtijevnost i samopouzdanje. Poželjno je da je učitelj u dovoljnoj mjeri edukovan za korišćenje informacionih tehnologija, kao i poznaje strane jezike. Nastavnici zauzimaju ključno mjesto u organizaciji kreativnog vaspitanja, aranžiranju sredine za učenje u skladu sa potencijalima darovitih učenika. Mnogi strani istraživači (Zeigler & Raul, 2000; Cok, 2019) veruju da je pozitivno samopoimanje nastavnika povezano sa njegovim prijateljskim stavom prema djeci.

Sljedeći važan kvalitet nastavnika koji rade sa darovitim učenicima je njihova pedagoška zrelost. Prema Zeigleru i Raulu (2000) sljedeće su važne karakteristike nastavnika koji radi sa darovitim:

- unapređenje ukupnog napredovanja darovitih učenika;
- praćenje i evidentiranje ličnih i društvenih potreba učenika;
- pružanje smjernica učenicima o obrazovnim i društvenim pitanjima, daljem obrazovanju i budućoj karijeri;
- uspostavljanje kontakata sa roditeljima (Zeigler & Raul, 2000).

Takođe je veoma važno da su aktivnosti koje organizuje nastavnik raznovrsne i da kombinuju širok spektar oblika, metoda i tehnika. Da bi to uradili, potrebno je ovladati analitičkim, dijagnostičkim i dizajnerskim vještinama. Treba napomenuti da uspješan nastavnik za darovite učenike mora biti, prije svega, odličan predmetni nastavnik, koji duboko poznaje i voli svoj predmet; sposoban da sprovodi eksperimentalne, naučne i kreativne aktivnosti; poznaje osobine darovitih učenika, i poznaje moguće načine ispoljavanja darovitosti.

3.1. Stručna priprema nastavnika za rad sa darovitim učenicima

Pod stručnom pripremom učitelja podrazumijevamo podrobno razumijevanje nastavnih sadržaja koji će prezentovati darovitim učenicima. Jasno nam je da učitelj mora da se pripremi za kvalitetnu realizaciju u skladu sa nastavnim planom i programom. Kada učitelj priprema nastavu za darovite učenike, potrebno je da utvrdi kakva su interesovanja samog učenika, koje su njegove preferencije, sposobnosti, odnosno, neophodno je da upozna ličnost samog učenika. Učitelji se na raznovrsne načine mogu stručno pripremiti za rad sa darovitim učenikom. Smatramo da je jedan od pogodnih načina pretraživanje literature, koja se bavi tematikom vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima. U stručnoj literaturi učitelji mogu pronaći veliki broj primjera zadataka, koji će još više zainteresovati darovitog učenika. Pored postojanja zanimljivih primjera u priručnicima stručnoj literaturi, internet, učitelji mogu samostalno da osmisle određene zadatke za učenika (Cok, 2019). Dakle, potrebno je da učitelji budu kreativni, inovativni i intenzivno angažovani u procesu pripreme materijala i zadataka za realizaciju vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenikom.

Nesporo je da učitelji imaju značajnu ulogu u životu darovitog učenika. Shodno tome, učitelji moraju stalno nadograđivati svoje kompetencije i vještine za rad sa darovitom djecom. Učitelj je bez sumnje najvažniji dio uspjeha svakog obrazovnog programa. U obrazovanju efikasnost učitelja je povezana sa različitim varijablama koje utiču na to kao što su porijeklo porodice učenika i socioekonomski status, kao i obrazovni autoritet (Tomlinson, 1998). Percepcije, stavovi i uvjerenja učitelja imaju značajan uticaj na kognitivni razvoj učenika. Više od jednostavnog prenošenja znanja, učitelj je takođe odgovoran za obuku i osposobljavanje učenika da zadovolje različite zahtjeve društva i da učestvuju u njegovom napretku prevazilaženjem problema i prepreka koje ometaju rast i napredak. Učitelji treba da razumiju potrebe darovitih učenika, u suprotnom, ovi učenici mogu postati nezainteresovani za učenje, razviti loše navike učenja i ispoljiti probleme u ponašanju.

Učitelji treba da dobro informisani, obučeni i podržani kako bi bili motivisani i opremljeni da sprovedu kvalitetne obrazovne intervencije. Takođe je značajno da oni imaju pozitivne percepcije i stavove prema darovitosti i obrazovanju za darovite, jer je utvrđeno da utiču na način na koji podučavaju djecu (Kettler et al., 2017). Stoga se moraju uzeti u obzir stavovi i povratne informacije učitelja kako bi se osiguralo da se njihove potrebe nastave adresiraju i da se njihova

najbolja nastavna praksa prepoznata i dokumentuje.

3.2. Pedagoška priprema nastavnika za rad darovitim učenicima

Pod pedagoškom pripremom učitelja za rad sa darovitim učenicima podrazumijevamo same metodičke postupke u nastavi, odnosno način na koji će se nastavni sadržaji prezentovati učenicima. Darovitom učeniku treba nastavne sadržaje prezentovati na način koji najbolje odgovara njegovim sposobnostima. Izuzetno je značajno i prethodno razmišljanje o organizaciji rada u nastavnoj jedinici. Priroda same nastavne jedinice otkriva učitelju sve neophodne elemente za postavljanje najefikasnije organizacione osnove i didaktički izbor nastavnog rada. Razmišljajući o problemima organizacije rada i pristupajući im sašireg aspekta, koje sadrži mogućnosti za raznolika rješenja, učitelj se opredjeljuje za ono koje mu otkriva najbolje mogućnosti za uspješan nastavni rad, uvijek vodeći računa da zamišljena organizacija rada bude usklađena sa svim faktorima i specifičnostima nastavnog rada (Prodanović i Ničković, 1984).

Razmišljanje o metodama nastavnog rada uvijek je aktuelno za obradu neke nastavne jedinice sa darovitim učenikom, jer se u prirodnim promjenama koje su sebi nosi nastavni proces javlja potreba za stalnim razmišljanjem o postojećim nastavnim metodama (Prodanović i Ničković, 1984). Opšte didaktičko poznavanje nastavnih metoda i savladana tehnika njihove primjene u nastavnom radu ni za trenutak ne čine suvišnim razmišljanje o primjeni metoda u radu sa darovitim učenikom. Prethodno poznavanje metoda značajan je oslonac za njihovo funkcionalne uključivanje u tok nastavne jedinice. Najbolja i najprihvatljivija rješenja za to uključivanje može da obezbijedi misaono udublivanje u problematiku svake nastavne jedinice ponaosob. Na toj osnovi i tako odabranim didaktičkim postupkom dolazi se do adekvatnog izbora i efikasnih kombinacija postojećih nastavnih metoda. U radu sa darovitim učenicima nije potrebno da se primjenjuju sve postojeće nastavne metode, ali je za svaku nastavnu jedinicu neophodan najprikladniji model kombinacija prethodno pravilno procijenjenih i odabranih kombinacija nastavnih metoda.

Da bi nastavna jedinica u radu sa darovitim učenikom bila uspješno realizovana, potrebno je jasno razgraničiti sve značajne odnose i manifestacije u djelatnosti učitelja i učenika. Ako je jasno i osmišljeno kako bi moglo biti, onda je mnogo izvjesnije da će zaista tako i biti, nego ako se u pripremanju nastavne jedinice obuhvati sve ostalo, pa čak i otkriju relativno dobra rješenja.

Dakle, od suštinskog je značaja da učitelj vrši detaljnu pedagošku pripremu za rad sa darovitim učenikom. Samo dobra pedagoška priprema može da bude garancija za uspješnu realizaciju vaspitno-obrazovnog procesa sa darovitim učenikom.

3.3. Materijalno-tehnička priprema nastavnika za rad sa darovitim učenicima

U korelaciji sa razmišljanjem i osnovnim pitanjima organizacije i oblika rada javlja se i razmišljanje o dovoljno sredstava za rad sa darovitim učenicima. Imajući širi uvid u problematiku nastavne jedinice, njen funkcionalni položaj, cilj, operativne zadatke, raspoređenost vremena, probleme organizacije i oblike, učitelj može mnogo uspješnije da razmotri problematiku sredstava i da se opredijeli za one koje su pružaju optimalne uslove za realizaciju vaspitno-obrazovnih ishoda. Iako će se relativno često u raznim nastavnim jedinicama javljati ista sredstva, to ne znači da će njihova primjena i njihove kombinacije biti iste. Novim pristupom postojećim, relativno malobrojnim sredstvima, uz puno uvažavanje karakteristika nastavne jedinice, učitelj će uvijek otkriti nešto novo što osvježava i čini dinamičnijim i zanimljivijim cjelokupni vaspitno-obrazovni rad sa darovitim učenikom (Prodanović i Ničković, 1984). Darovitim učenicima su potrebne prilike da analiziraju, procjenjuju, stvaraju i razmišljaju. Trebalo bi da steknu iskustvo postavljanjem i istraživanjem složenih pitanja i ispunjavanjem izazovnih zadataka.

Koji će elementi organizacije nastave biti planirani i primijenjeni, zavisi od nekoliko faktora, među kojima su, čini se, značajni su ovo: priroda gradiva, stanje didaktičko-tehničke osnove rada škole, prostorni uslovi, cilj i zadaci koji se u radu sa darovitim učenikom žele postići. Na izbor tehnologije rada utiče i postavljeni vaspitno-obrazovni ishod koji želimo postići kod učenika. Jedan od ciljeva vaspitno-obrazovnog rada je osposobiti darovitog učenika za samostalno sticanje znanja što zahtijeva i promjenu položaja učenika u vaspitno-obrazovnom procesu. Cilj je ne samo da učenik učestvuje u nastavi, nego i da doprinosi svom razvoju (Buljubašić-Kuzmanović, 2007).

Ukoliko nastojimo da daroviti učenik u procesu rada bude saradnik i stvaralac, onda će i tehnologija rada biti drugačija, te će se vršiti selekcija izbor adekvatnih metoda i oblika pomoću kojih će se njegovati samoaktivnost učenika u vaspitno-obrazovnom procesu. Promjena položaja učenika u vaspitno-obrazovnom procesu, u prvom redu, zavisi od promjene funkcije učitelja kao predavača u organizatora vaspitno-obrazovnog procesa.

4. ISTRAŽIVAČKI DIO

4.1. Problem i predmet istraživanja

U radu sa darovitim učenicima mogu se primjenjivati raznovrsni oblici vaspitno-obrazovnog rada. Često de dešava da učitelji smatraju da darovitim učenicima nije potrebna dodatna podrška u radu. Realnost je da obrazovne potrebe darovite djece nastaju direktno iz njihovih snaga. Upravo zbog toga što su ova djeca brzi i napredni učenici, potrebne su im specijalizovane obrazovne mogućnosti. Oni su zaista izuzetna djeca i zahtijevaju specijalizovane programe na isti način kao što su i djeca sa smetnjama i teškoćama u učenju izuzetna djeca i zahtijevaju specijalne programe i pažnju.

Problem istraživanja jeste sagledavanje i procjenjivanje oblika vaspitno-obrazovnog rada sa darovitom djecom u drugom ciklusu.

Darovitoj djeci je neophodno akademsko vođstvo i podrška u oblastima u kojima pokazuju talenat, takođe im je potrebna i podrška u socijalnoj i emotivnoj sferi. U konačnom, potrebno je da učitelji na efikasan način planiraju i realizuju raznovrsne oblike vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole.

Predmet istraživanja predstavljaju oblici vaspitno-obrazovnog rada sa darovitom djecom u drugom ciklusu.

4.2. Cilj i zadaci istraživanja

U skladu sa predmetom cilj istraživanja glasi:

- Utvrditi dominantne oblike vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole.

Iz cilja istraživanja proizilaze istraživački zadaci:

- Utvrditi da li učitelji dovoljno pažnje posvećuju planiranju primjene raznovrsnih oblika vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole.
- Utvrditi stepen zastupljenosti individualizovanog pristupa u radu sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole.

- Utvrditi stepen zastupljenosti dodatne nastave u radu sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole.
- Utvrditi stepen zastupljenosti vannastavnih aktivnosti u radu sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole.

4.3. Istraživačke hipoteze

U skladu sa ciljem istraživanja glavna hipoteza glasi:

- Pretpostavlja se da su dodatna nastava i vannastavne aktivnosti dominantni oblici vaspitno-obrazovnog rada sa darovitom djecom u drugom ciklusu osnovne škole.

Iz glavne hipoteze, proističu sporedne hipoteze, koje glase:

- Pretpostavlja se da učitelji pažnju posvećuju planiranju primjene raznovrsnih oblika vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole.
- Pretpostavlja se da postoji dovoljan stepen zastupljenosti individualizovanog pristupa u radu sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole.
- Pretpostavlja se da postoji visok stepen zastupljenosti dodatne nastave u radu sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole.
- Pretpostavlja se da postoji visok stepen zastupljenosti vannastavnih aktivnosti u radu sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole.

4.4. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

U ovom istraživanju primijenili smo metodu teorijske analize. Ovu metoda smo primijenili u procesu definisanja problema, predmeta, cilja, istraživačkih zadataka i istraživačkih hipoteza. Deskriptivna metoda nam je poslužila u cilju identifikacije dominantnih oblika vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole.

Za dobijanje podataka primijenili smo anketni upitnik i grupni intervju za učitelje. Grupni intervju sadrži četiri fokus polja, koja su direktno biti vezana za istraživačke hipoteze.

Rezultate dobijene anketnim upitnikom predstavili smo u obliku tabela i grafikona, a analizirali u skladu sa ciljem i zadacima istraživanja. Kada su u pitanju rezultati dobijeni grupnim intervjuom, izdvojili odgovore ispitanika, grupisane po srednosti u određeni broj kategorija.

4.5. Uzorak ispitanika

Istraživanje ćemo realizovati na uzorku od 140 učitelja, koji izvide nastavni proces u osnovnim školama u Nikšiću, Podgorici i Tivtu.

Tabela 2 – Uzorak ispitanika

Opština	Naziv škole	Broj učitelja
Podgorica	OŠ „Savo Pejaknović”	24
Podgorica	OŠ „Oktoih”	31
Podgorica	OŠ „Sutjeska”	9
Nikšić	OŠ „Ratko Žarić”	12
Nikšić	OŠ „Olga Golović”	15
Nikšić	OŠ „Luka Simonović”	14
Tivat	OŠ „Drago Milović”	35

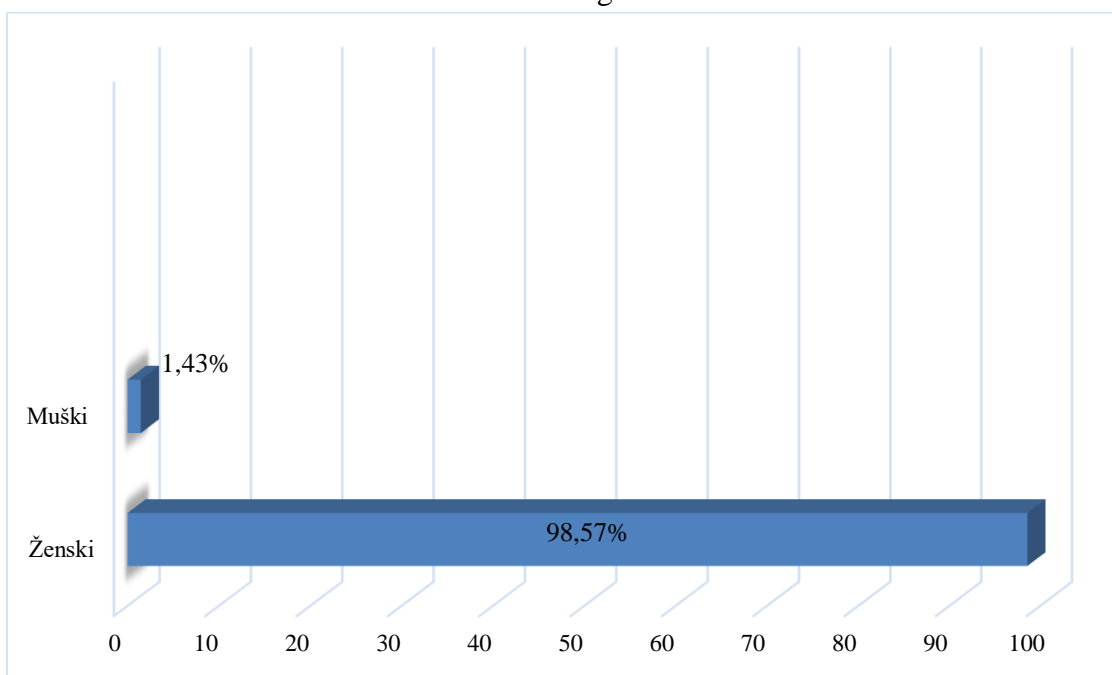
5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Kao što je već naglašeno, primijenili smo anketiranje i grupni intervju za učitelje kako bismo na što objektivniji način provjerili naše hipoteze. U cilju dobivanja detaljnijih rezultata o oblicima vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima, razgovarali smo sa tri fokus grupe od po 10 ispitanika. Ispitanici su zaposleni u OŠ „Drago Milović” OŠ „Savo Pejanović”. Razgovor sa učiteljima smo snimali pomoću diktafona, a dobijene odgovore smo sumirali i grupisali po srodnosti u izvjestan broj kategorija. Za provjeru sporednih hipoteza kreirali smo pitanja u okviru fokus polja. Naš intervju sadrži ukupno četiri fokus polja.

U histogramu 1, 2 i 3 su prikazani opšti demografski podaci naših ispitanika.

- Polna struktura ispitanika

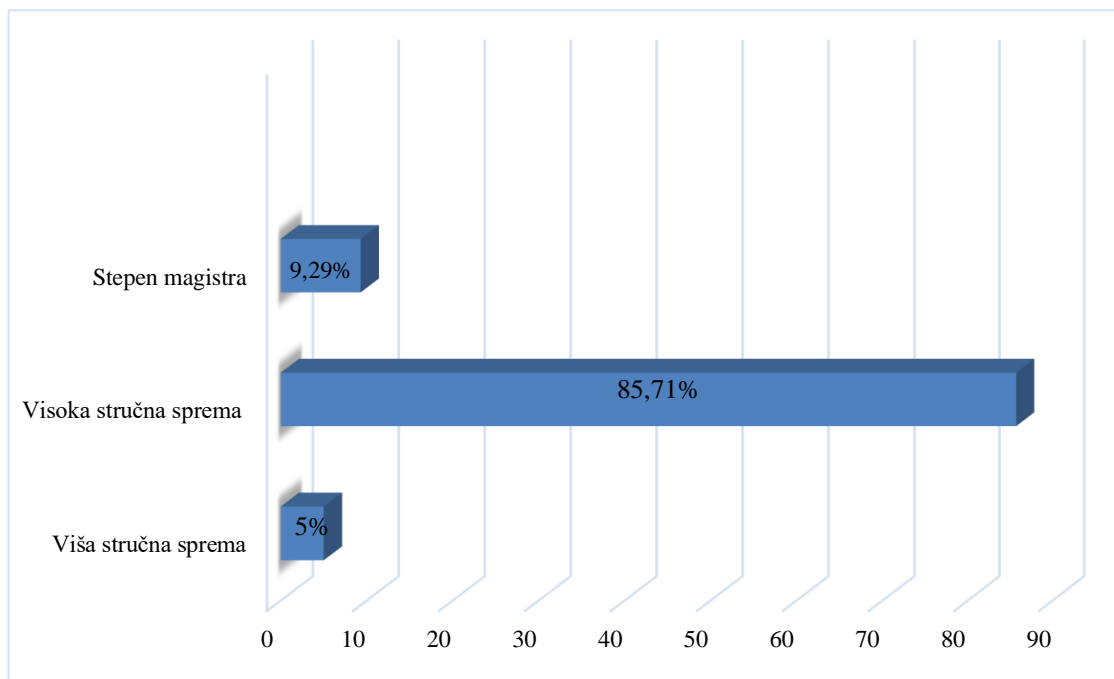
Histogram 1

U naše istraživanje je uključeno ukupno 140 ispitanika, od čega je 98,57% učiteljica i 1,43% učitelja. Kao što vidimo, znatno veći procenat naših ispitanika čine učiteljice, što je svakako tipično za našu državu, ali i zemlje okruženja.

- Stručna sprema ispitanika

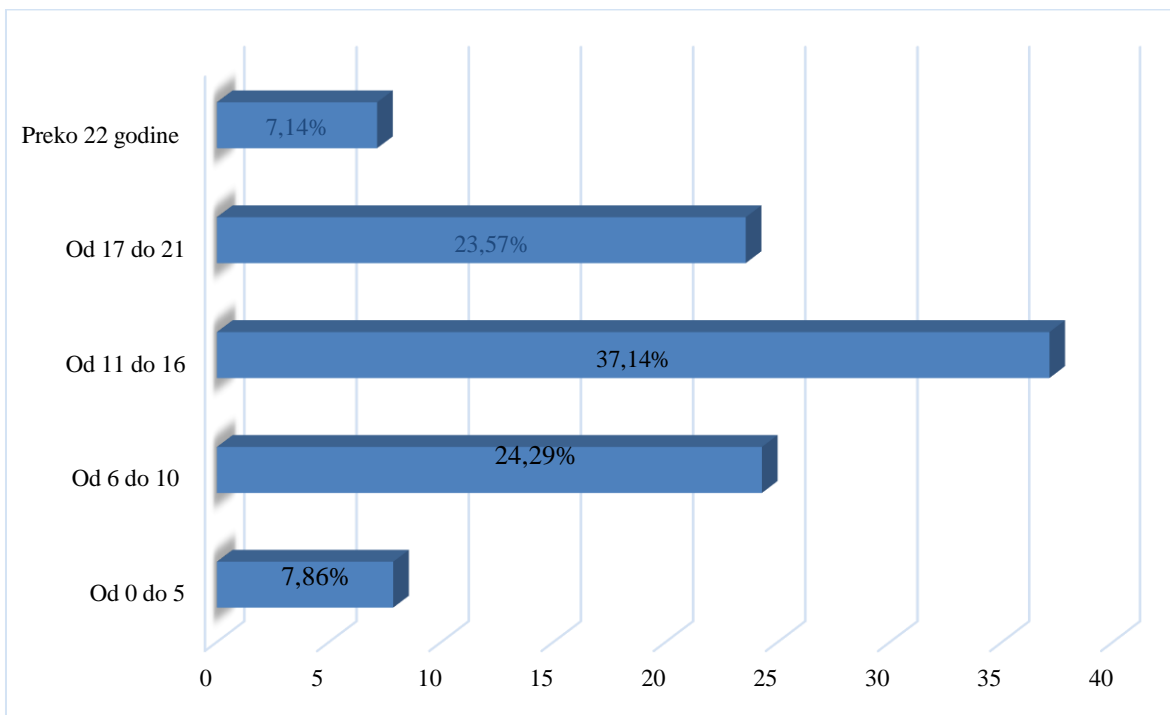
Histogram 2

U histogramu 2 prikazana je stručna sprema naših ispitanika. Najveći procenat (85,71%) ima visoku stručnu sprema. Ukupno 9,29% ispitanika ima stepen magistra, a 5% ispitanika ima višu stručnu sprema. Dakle, većina ispitanika uključenih u naše istraživanje ima završen fakultet, odnosno visoku stručnu sprema.

- Godine radnog staža ispitanika

Histogram 3

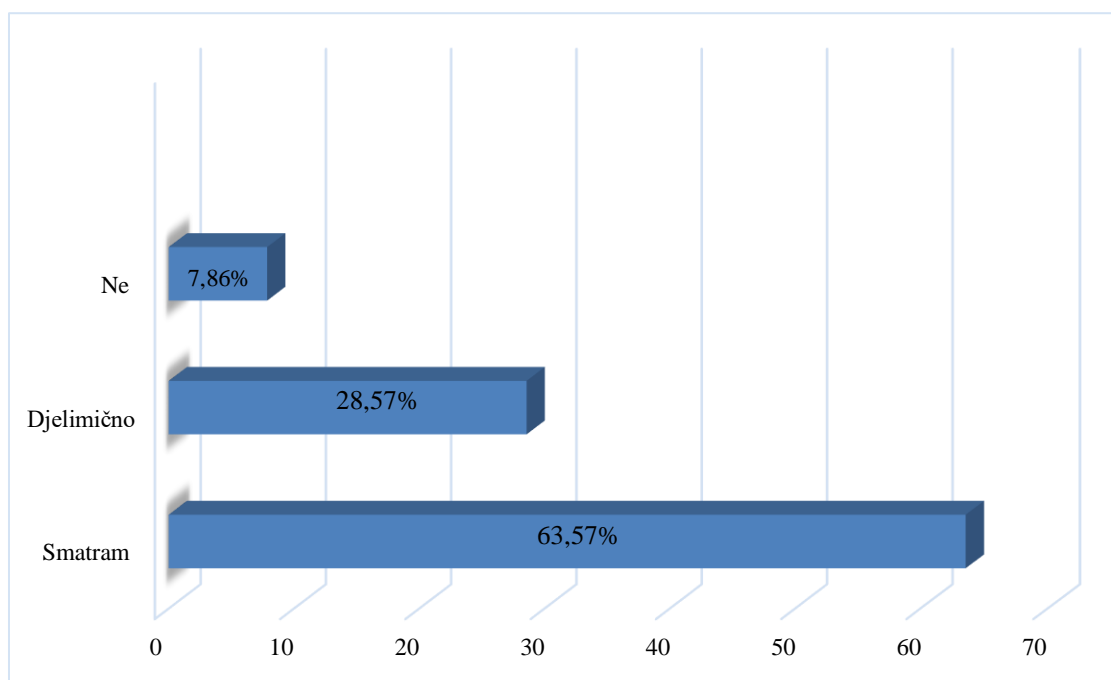
U histogramu 3 prikazane su godine radnog staža ispitanika. Ukupno od 0 do 5 godina radnog staža ima 7,86% ispitanika, od 6 do 10 godina radnog staža ima 24,29% ispitanika, od 11 do 16 godina radnog staža ima 37,14% ispitanika, od 17 do 21 godinu radnog staža ima 23,57% ispitanika. Preko 22 godine radnog staža ima 7,14% ispitanika.

Na osnovu rezultata stičemo utisak da većina anketiranih učitelja ima dovoljno radnog staža, a samim tim i didaktičko-metodičkog iskustva u radu sa učenicima.

5.1. Značaj planiranja primjene raznovrsnih oblika vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole

- Prva sporedna hipoteza: *Pretpostavlja se da učitelji pažnju posvećuju planiranju primjene raznovrsnih oblika vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole.* Ovo hipotezu smo anketnim upitnikom i grupnim intervjuom.
- Da li smatrate da posvećujete dovoljno pažnje planiranju vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima?

Histogram 4

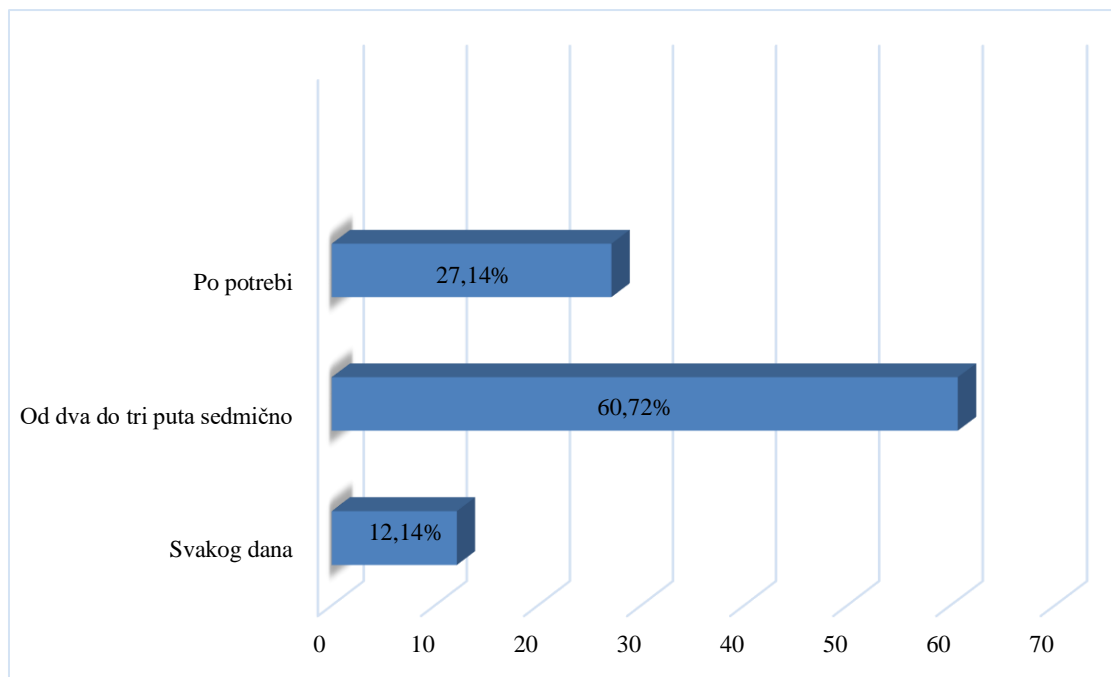
U histogramu 4 prikazano je da 63,57% učitelja smatra da dovoljno pažnje posvećuju planiranju vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima. Ukupno 28,57% učitelja samo djelimično posvećuje pažnju planiranju vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima. Svega 7,86% učitelja ne posvećuje dovoljno pažnje planiranju vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima.

Smatramo da je potrebno da učitelji značajnu pažnju posvete planiranju vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima. Daroviti učenici zaslužuju da vaspitno-obrazovni proces

bude usmjeren ka daljem razvijanju njihovih sposobnosti i potencijala. S tim u vezi, učitelji naprije treba da upoznaju ličnost darovitog učenika u cjelini, kako bi na što adekvatniji način planirali i realizovali vaspitno-obrazovni proces sa ovim učenikom.

- Koliko često pripremate nastavne listiće i druge materijale za darovitog učenika?

Histogram 5

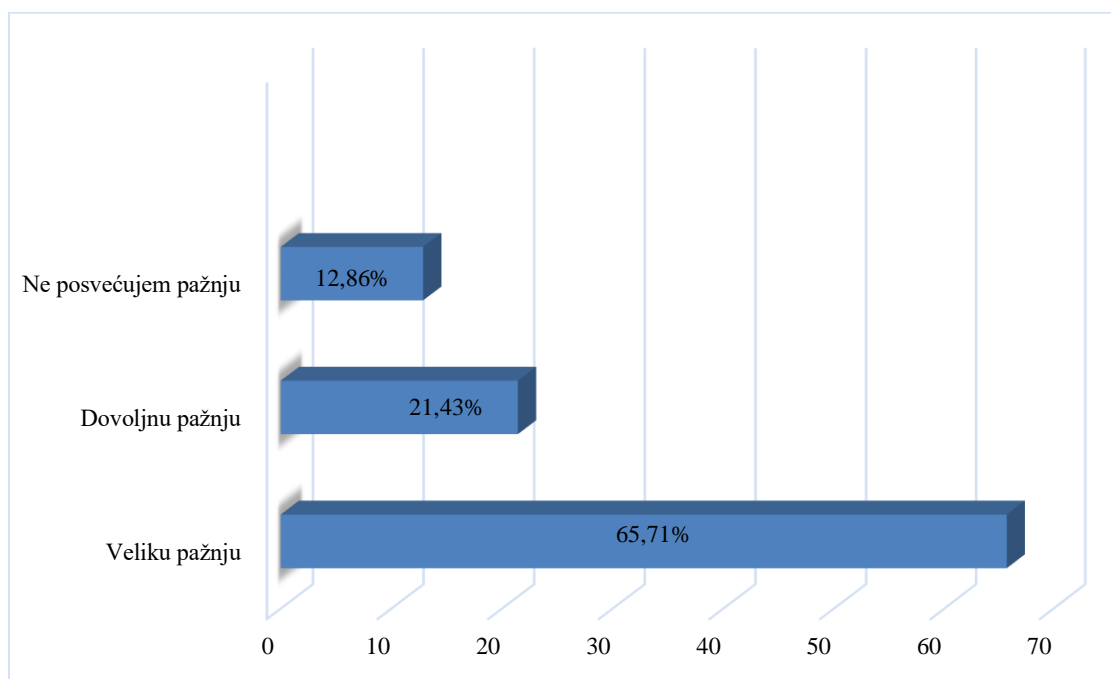

U histogramu 5 prikazano je da 12,14% učitelja svakodnevno priprema nastavne listiće i druge materijale za darovitog učenika. Najveći procenat anketiranih vaspitača (60,72%) od dva do tri puta sedmično priprema nastavne listiće i druge materijale za rad sa darovitim učenikom. Ukupno 27,14% učitelja samo po potrebi priprema nastavne listiće i materijale za rad sa darovitim učenikom.

Uvidom u rezultate dolazimo do konstatacije da najveći procenat učitelja ima afirmativan stav prema pripremi nastavnih listića i drugim materijala za rad sa darovitim učenikom. Svjesni smo činjenice da se darovita djeca razlikuju po svojim sposobnostima i karakteristikama od svojih vršnjaka iz razreda. Često se dešava da su nastavni sadržaji i zadaci koje učitelj priprema za odjeljenje, nedovoljno interesantni darovitom učeniku. Zato je potrebno da učitelj što češće priprema nastavne listiće za darovitog učenika, kako bi kod njega razvijao potencijale.

- Koliku pažnju posvećujete diferencijaciji zadataka za darovite učenike u okviru redovne nastave?

Histogram 6

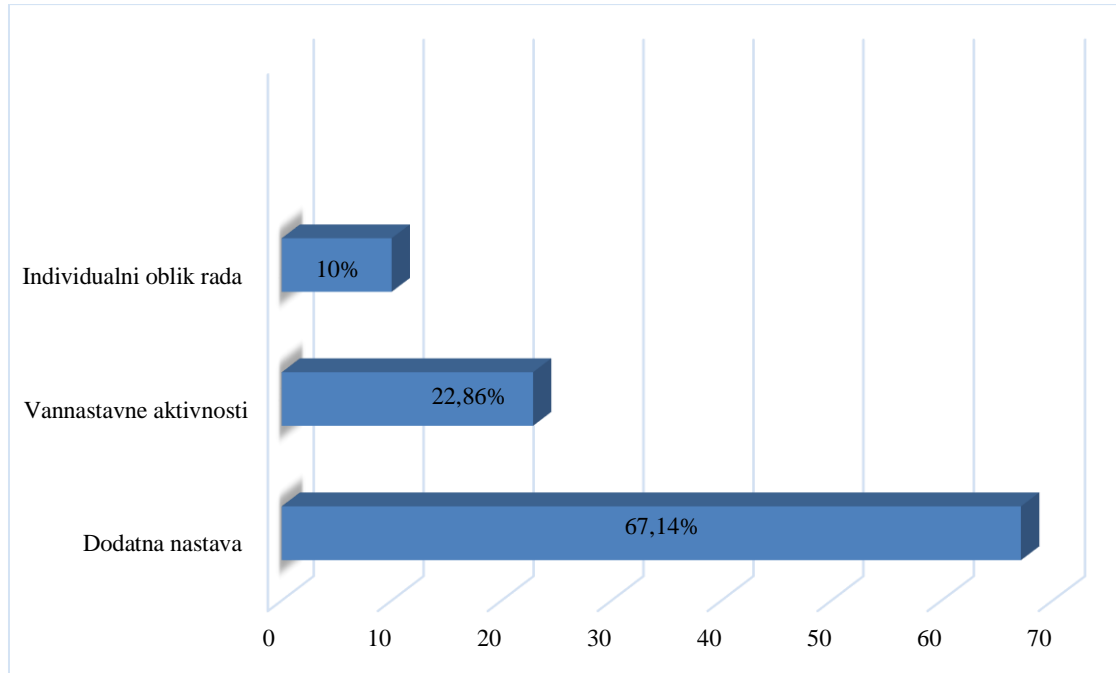

U histogramu 6 prikazano je da 65,71% učitelja veliku pažnju posvećuje diferencijaciji zadataka za darovite u okviru redovne nastave. Ukupno 21,43% učitelja smatra da dovoljno pažnje posvećuje diferencijaciji zadataka za darovite u okviru redovne nastave. Pojedini učitelji (12,86%) ne posvećuju dovoljno pažnje diferencijaciji zadataka za darovite u okviru redovne nastave.

Važno je posebnu pažnju posvetiti diferencijaciji zadataka za darovite učenike u okviru redovne nastave. Nastavni zadaci su uglavnom prilagođeni učenicima prosječnih sposobnosti, a daroviti učenici imaju izraženije sposobnosti. U skladu sa navedenim, od učitelja se očekuje da diferencira zadatke za darovitog učenika.

- Koji oblik rada najčešće primjenjujete u radu sa darovitim učenikom?

Histogram 7

U histogramu 7 je prikazano da 10% učitelja najčešće primjenjuje individualni oblik rada sa darovitim učenicima. Ukupno 22,86% učitelja u radu sa darovitim učenicima najčešće primjenjuje vannastavne aktivnosti. Većina učitelja (67,14%) najčešće primjenjuju dodatnu nastavu u radu sa darovitim učenikom.

Svaki oblik rada koji slijedi interesovanja i sposobnosti darovitog učenika je optimalan. Smatramo da je najbolje kombinovati više oblika rada prilikom realizacije vaspitno-obrazovnog procesa sa darovitim učenicima. U nekim situacijama je najbolje da dominira individualni oblik rada, dok je u drugim situacijama najbolje primjenjivati dodatnu nastavu ili vannastavne aktivnosti.

5.2. Posvećenost planiranju primjene raznovrsnih oblika vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole

Planiranje vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima od učitelja zahtijeva intenzivan angažman. Sasvim je izvjesno da je planiranje svojevrsna stvaralačka razrada programskih vaspitno-obrazovnih ishoda, primjena metodičko-didaktičkih i psiholoških saznanja, odnosno predviđanje sadržaja i metoda vaspitno-obrazovnog djelovanja i stvaranje uslova za razvijanje sposobnosti darovitih učenika. O tome na koji način se odvija proces planiranja vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima, možemo izdvojiti četiri kategorije srodnih odgovora učitelja:

- Priprema aktivnosti i nastavnih listića u skladu sa interesovanjima učenika (46,67%).
- Kreiranje dodatnih zadataka za učenika, zbog relativno brzog završavanja zadataka predviđenih za cijeli razred (26,67%).
- Planiranje časova dodatne nastave, kreiranje složenijih zadataka (20%).
- Nijesu potrebne detaljne pripreme za rad sa darovitim učenicom (6,66%).

Na osnovu dobijenih rezultata, može se istaći da učitelji pripremaju aktivnosti i nastavne listiće u skladu sa interesovanjima darovitih učenika. Pojedini učitelji kreiraju dodatne zadatke za učenika, jer on relativno brzo završi zadatke koji su predviđeni za cijeli razred. Kada je u pitanju dodatna nastava, učitelji kreiraju nešto složenije zadatke za darovite učenike. Određeni broj učitelja smatra da nije potrebno detaljno planiranje za rad sa darovitim učenicom, što smatramo pozitivnim. Planiranje vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima ne samo obaveza, nego i neophodna potreba svakog kreativnog učitelja. Posao učitelja je stvaralački rad koji je trpi rutinerstvo i šematizam, te je tim više nespojivo pojednostavljeno pristupanje složenoj i odgovornoj problematici planiranja vaspitno-obrazovnog rada.

Na pitanje koje oblike rada najčešće primjenjuju u radu sa darovitim učenicima i zbog čega se opredjeljuju baš za te oblike rada, učitelji su naveli sljedeće:

- Dodatna nastava – veća mogućnost individualizacije postupaka sa učenicom (56,67%).
- Vannastavne aktivnosti – učenik ima više mogućnosti da razvija svoje potencijale (26,67%).

- Individualni oblik rada u okviru redovne nastave – učeniku se pruža podrška u radu (10%).
- Diferencijacija u okviru redovnog časa – mogućnost da se samo neki sadržaji diferenciraju (6,66 %).

Na osnovu dobijenih rezultata, možemo konstatovati da se najveći broj učitelja opredjeljuje za dodatnu nastavu kada je u pitanju vaspitno-obrazovni rad sa darovitim učenicima. Dodatna nastava, prema mišljenju naših ispitanika, omogućava bolju primjenu individualizacije sa učenikom. Određeni broj učitelja smatra smatrada u vannastavnim aktivnosti učenik ima više mogućnosti da razvija svoje potencijale. Učitelji, takođe, primjenjuju i individualni oblik rada sa učenikom u okviru redovne nastave, jer se na taj način učeniku pruža podrška u učenju. Neki učitelji primjenjuju diferencijaciju u okviru redovnog časa, jer smatraju da je samo neke sadržaje potrebno diferencirati. Kao ključni uzrok nedovoljne primjene diferencijacije u okviru redovne nastave, smatramo nedostatak motivacije i vremena učitelja.

Smatramo da je značajna primjena što raznovrsnijih oblika rada sa darovitim učenicima. Ipak, učitelji koji su bili ispitanici, prednost daju dodatnoj nastavi i vannastavnim aktivnostima.

Na pitanje šta je potrebno uraditi za efikasno planiranje raznovrsnih oblika vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima, učitelji su naveli sljedeće:

- Detaljno upoznati ličnost učenika, njegova interesovanja i stil učenja (40%).
- Proučavati stručnu literaturu, priručnike i knjige koje se bave darovitim učenicima (26,67%).
- Postaviti jasne ciljeve, koji su ostvarljivi i realni (13,33%).
- Pripremiti materijale za rad, koji su kreativni (16,67%).
- Obaviti razgovor sa roditeljima i dobiti informacije o sklonostima učenika (3,33%).

Na osnovu dobijenih rezultata, možemo istaći da od više faktora zavisi uspješnost planiranja vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima. Najvažnije je upoznati ličnost učenika, njegova interesovanja i stil učenja. Nakon toga, potrebno je izučiti stručnu literaturu, koja se bavi darovitim učenicima i dobiti vrijedne informacije o načinu planiranja vaspitno-obrazovnog rada. Važno je da ciljevi koji se postave za učenika budu realni, odnosno da aktivnosti koje se planiraju bude usklađene sa interesovanjima učenika i njegovim kognitivnim sposobnostima. Da bi uopšte jedna

aktivnost bila uspješna, potrebno je blagovremeno pripremiti materijale za rad. Saradnja sa roditeljima učenika je, takođe, od suštinskog značaja.

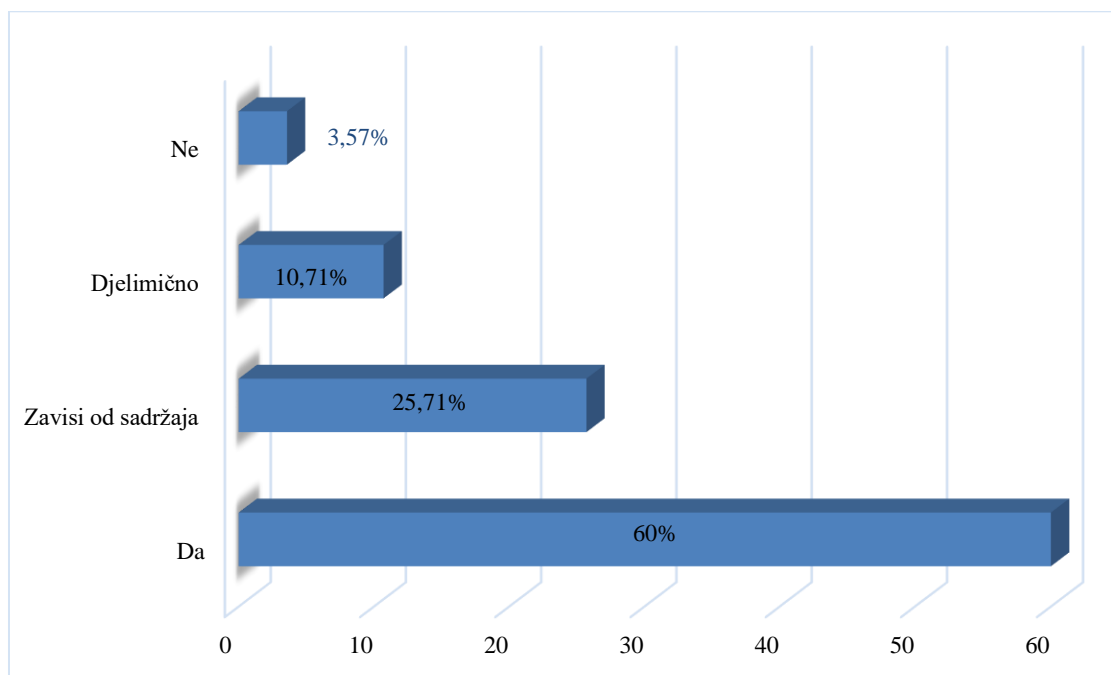
Dakle, na osnovu rezultata, može se nedvosmileno tvrditi da učitelji značajnu pažnju posvećuju planiraju vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima. Potrebno je istaći da operativni plan nastavne teme predstavlja didaktičko-metodičku razradu godišnjeg plana na nastavne jedinice. On čini organsku povezanost i konkretizovanu razradu pojedinih nastavnih tema, te je potrebno da ovi operativni planovi budu koncipirani po svim onim indikatorima po kojima je sačinjen godišnji plan nastavnih tema.

U skladu sa navedenim potvrđena je prva sporedna hipoteza.

Druga sporedna hipoteza: *Pretpostavlja se da postoji dovoljan stepen zastupljenosti individualizovanog pristupa u radu sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole.* Ovu hipotezu smo, takođe, provjerili putem anketnog upitnika i grupnog intervjua.

- Da li primjenjujete individualizovani pristup u radu sa darovitim učenicom?

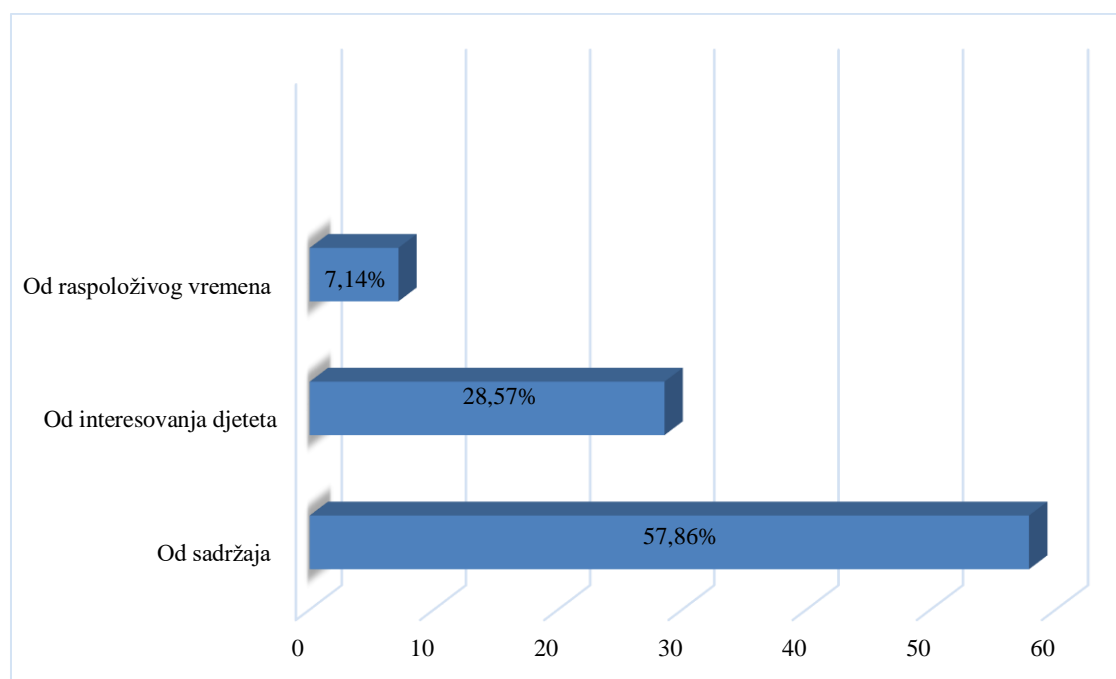
Histogram 8

Rezultati u histogramu 8 pokazuju da 60% učitelja primjenjuje individualizovani pristup u radu sa darovitim učenikom. Ukupno 25,71% učitelja ističe da primjena individualizovanog pristupa u radu sa darovitim učenikom zavisi od nastavnog sadržaja. Pojedini učitelji (10,71%) djelimično primjenjuju individualizovani pristup u radu sa darovitim učenikom. Svega 3,57% učitelja ne primjenjuje individualizovan pristup.

Od čega zavisi učestalost primjene individualizovanog pristupa u radu sa darovitim učenikom?

Histogram 9

U histogramu 9 prikazano je da 57,86% učitelja navodi da učestalost primjene individualizovanog pristupa u radu sa darovitim učenicima zavisi od nastavnih sadržaja koji se obrađuju. Ukupno 28,57% učitelja ističe da od interesovanja djeteta zavisi učestalost primjene individualizovanog pristupa. Svega 7,14% učitelja ističe da od raspoloživog vremena zavisi učestalost primjene individualizovanog pristupa u radu sa darovitim učenicima.

Istina je da su pojedini nastavni sadržaji pogodniji za individualizaciju u odnosu na druge. S tim u vezi, potrebno je utvrditi za koje nastavne sadržaje daroviti učenik pokazuje interesovanje, pa shodno tome primjenjivati postupke individualizacije.

5.3. Primjena individualizovanog pristupa u radu sa darovitim učenicima

Primjena individualizovanog pristupa od strane učitelja, omogućava darovitim učenicima da se razvijaju i napreduju u svim domenima. Reagujući na širok spektar sposobnosti, stilova učenja, potreba i ličnosti učenika u razredu, učitelj pokazuje djeci da prihvatanje različitosti i reagovanje na njih predstavljaju važne društvene vrijednosti. U toku podučavanja učitelj, takođe, oblikuje vještine, koje su potrebne da bi se ovo dogodilo. Na pitanje koje strategije individualizovanog pristupa primjenjujete u radu sa darovitim učenicima, učitelji su naveli sljedeće:

- Rad u malim grupama (53,33%).
- Izgrađivanje fleksibilnosti tokom vođenja jedne aktivnosti (33,33%).
- Spontana individualizacija (13,33%).

Kao što vidimo, učitelji planiraju primjenu raznovrsnih strategija individualizovanog pristupa u radu sa darovitim učenicima. Svakako da rad u malim grupama zauzima značajno mjesto, po mišljenju većine ispitanika. Bilo koja strukturirana i polu-strukturirana aktivnost može dase odigrava u malim grupama. Proporcija od približno petoro djece na jednog odraslog je uspješna za većinu aktivnosti u malim grupama. Jedna aktivnost se može ponoviti nekoliko puta, tako da sva djeca koja to žele mogu da imaju priliku da učestvuju u njoj. Ovo omogućava učiteljima da pruže pomoć onima kojima je potrebno. Darovita djeca mogu da pomažu djeci koja imaju poteškoća sa učenjem, a učitelj može uspješnije da obrati pažnju na pojedinca, nego kada radi sa velikom grupom djece. Individualizovani pristup se često odvija „spontano”. Drugim riječima, učitelj koristi prednost neplaniranih mogućnosti da pojedinačno reaguje na potrebe djece. Na primjer, može da se desi da daroviti učenik ima konflikt sa vršnjakom. Učeći ih vještinama pregovaranja, učitelj upravo individualizuje proces učenja koji je obično veoma efikasan jer je njegova intervencija blagovremena.

Na pitanje zbog čega je važan individualizovani pristup u radu sa darovitim učenicima, učitelji su naveli sljedeće:

- Darovitim učenicima potrebno da uče na svoj način, te im omogućavamo da određene zadatke rade na svoj način, unose svoje ideja, zapažanja, mišljenja (40%).
- Stavljanje učenika u problemske situacije, a samim tim i podsticanje logičkog mišljenja (36,67%).

- Značajno je da daroviti učenici imaju više prilika za vlastitu akciju, i ako je ona složenijeg karaktera, više će biti motivisani (16,67%).
- Darovitim i talentovanim učenicima omogućavamo autonomiju u rada kada to priroda nastavnih sadržaja dozvoljava. Neki sadržaji nijesu baš podesni za to (6,66%).

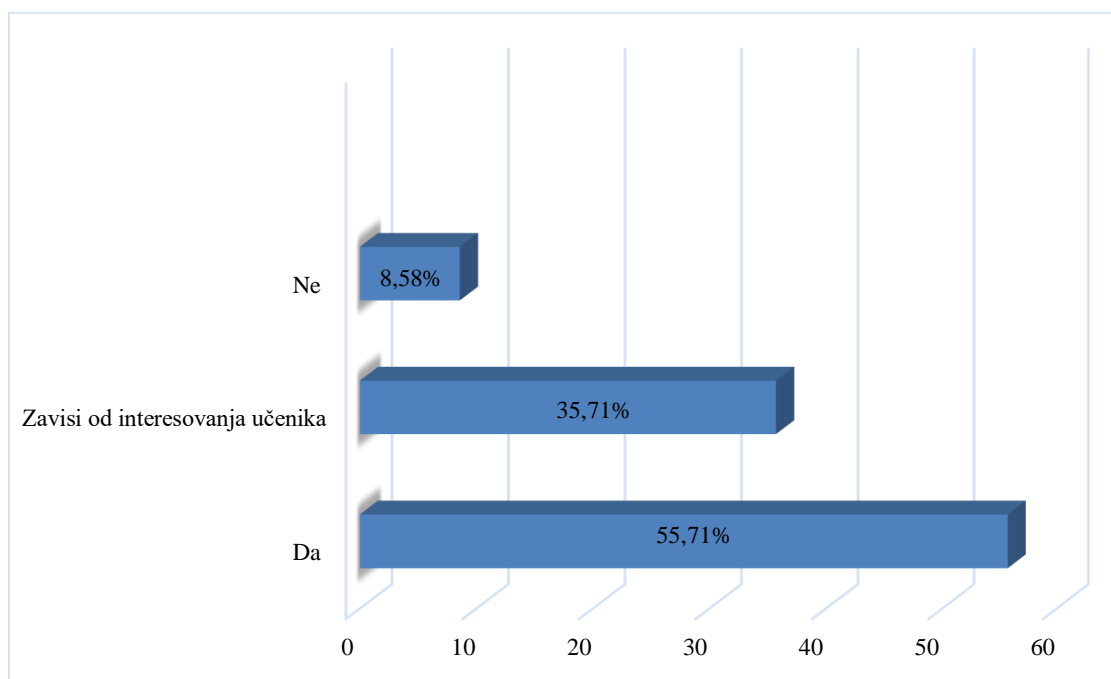
Na bazi dobijenih rezultata, možemo tvrditi da učitelji navode brojne prednosti primjene individualizovanog pristupa u radu sa darovitim učenicima. Sasvim je izvjesno da je darovitim učenicima potrebno da uče na sebi svojstven način, kao i da im učitelji pružaju veliki broj mogućnosti da se izražavaju na kreativan način. Individualizovani pristup u radu sa darovitim učenicima daje dosta mogućnosti za vlastitu akciju, za rješavanje složenijih zadataka. Posebno je značajno što učitelji omogućavaju autonomiju darovitim učenicima. Dakle, učitelji pozitivno percipiraju primjenu individualizovanog pristupa u radu sa darovitim učenicima.

U skladu sa navedenim potvrđena je druga sporedna hipoteza.

Treća sporedna hipoteza: *Pretpostavlja se da postoji visok stepen zastupljenosti dodatne nastave u radu sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole.* Hipotezu smo testirali kao i prethodne dvije, odnosno putem anketnog upitnika i grupnog intervjua.

- Da li darovite učenike uključujete u dodatnu nastavu?

Histogram 10

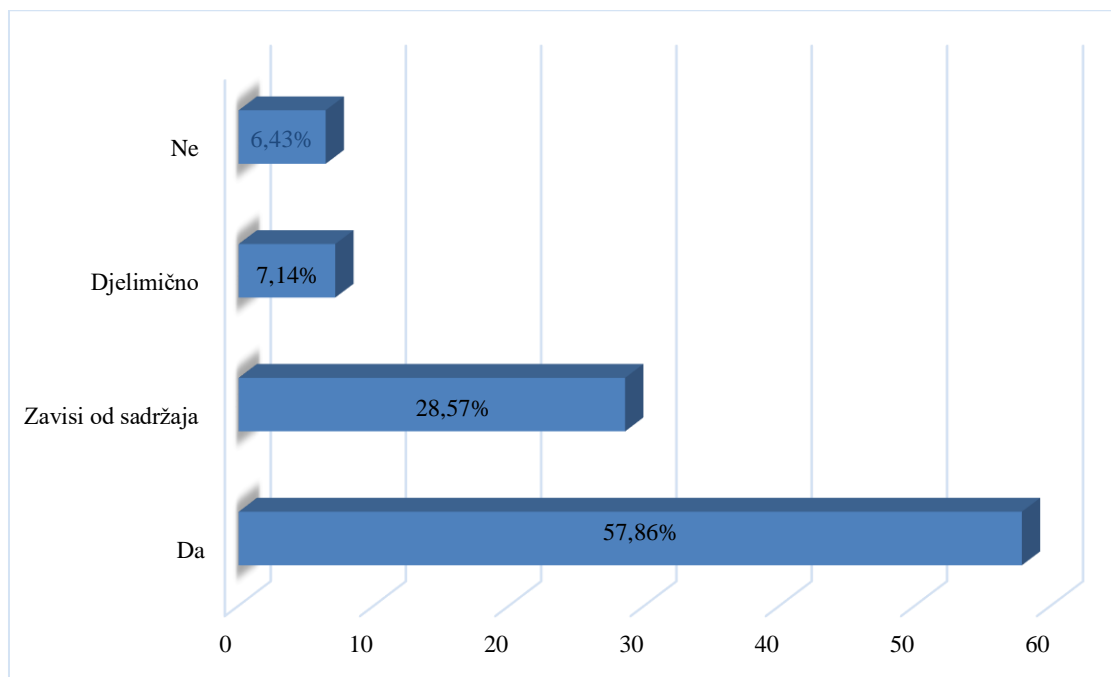

Rezultati u histogramu 10 pokazuju da 55,71% učitelja uključuje darovite učenike u dodatnu nastavu. Ukupno 35,71% učitelja navodi da uključivanje darovitog učenika u dodatnu nastavu zavisi od interesovanja samog učenika za isto. Svega 8,58% učitelja ne uključuje darovite učenike u dodatnu nastavu.

Na bazi praćenja i vrednovanja interesovanja darovitog učenika u pojedinim nastavnim predmetima, školskim programom se utvrđuju nastavne oblasti iz kojih će se organizovati dodatna nastava, kao i fond časova po učeniku sedmično i godišnje. Programom rada treba utvrditi neke ključne stavove, a posebno one koje se odnose na ulogu učitelja kao voditelja i organizatora dodatne nastave koji podstiče učenika na samostalno otkrivanje određenih zakonitosti ili upoznavanje sa pojedinim problemima iz literature i iz drugih izvora.

- Da li detaljno planirate aktivnosti i zadatke za dodatnu nastavu sa darovitim učenicima?

Histogram 11

U histogramu 11 prikazano je da 57,86% učitelja detaljno planira aktivnosti i zadatke za dodatnu nastavu sa darovitim učenikom. Pojedini učitelji (28,57%) ističu da planiranje najčešće

zavisi od nastavnog sadržaja koji se obrađuje u radu sa darovitim učenikom. Ukupno 7,14% učitelja ističe da djelimično detaljno planira aktivnosti i zadatke za dodatnu nastavu sa darovitim učenikom. Svega 6,43% učitelja ne smatra da je značajno detaljno planiranje aktivnosti za rad sa darovitim učenikom.

Planiranje nije samo raspoređivanje nastavnog gradiva i utvrđivanje vremena potrebnog za obradu, već planiranje predstavlja predviđanje mnogih drugih elemenata iz organizacije nastave, odnosno planiranje nastavne tehnologije koja će biti korišćena u nastavnom procesu. Od logičke strukture gradiva i vaspitno-obrazovnog ishoda koji se određenom temom ili nastavnom jedinicom želi postići, zavisi tehnologija rada i drugi bitni činioci njene organizacije.

5.4. Primjena dodatne nastave u radu sa darovitim učenicima

Dodatna nastava se često u aktuelnoj vaspitno-obrazovnoj praksi realizuje za darovite učenike. Prilikom realizacije dodatne nastave za darovite učenike, učitelj treba da poštuje sve didaktičke principe, a posebno princip naučnosti, aktivnosti i princip postupnosti i sistematičnosti. Cilj dodatne nastave je da se daroviti učenici u što je moguće većoj mjeri osposobe za samostalno učenje. Zadaci i aktivnosti koji se realizuju u dodatnoj nastavi treba da kod učenika izazovu intelektualnu radoznalost i žeđ za saznanjem. Važno je daroviti učenik uloži trud prilikom rješavanja zadataka, koji su problemskog karaktera. Dominatna metoda u dodatnoj nastavi treba da bude učenje putem otkrića. Svoje uporište metod učenja putem otkrića ima u geostatističkoj teoriji, odnosno u rješavanju zadatog problema. Od učenika se traži razumijevanje i sagledavanje problemske situacije u sklopu veće i jasnije cjeline.

Sa učiteljima smo razgovarali o načinu organizacije dodatne nastave za darovite učenike. Na pitanje koliko je zastupljena dodatna nastava u radu sa darovitim učenicima i koje su ključne prednosti organizacije ove nastave, učitelji su naveli sljedeće:

- Veoma je zastupljena u radu sa darovitim učenicima, jer se kroz ovu vrstu nastave najbolje razvijaju potencijali kod učenika (60%).
- Dovoljno je zastupljena u radu sa učenicima, pruža veliki broj mogućnosti za samostalni rad učenika (23,33%).
- Zastupljena je po potrebi (16,67%).

Na pitanje kako se pripremaju za organizaciju dodatne nastave za darovite učenike, učitelji su naveli sljedeće:

- Planiranje primjene nastavnih listića, materijala i sredstava za rad (63,33%).
- Pripremanje se vrši u kontinuitetu, nije potrebna veća priprema za jedan čas (33,33%).
- Nije potrebna detaljna priprema, materijali i sredstva za rad su uvijek spremni (3,33%).

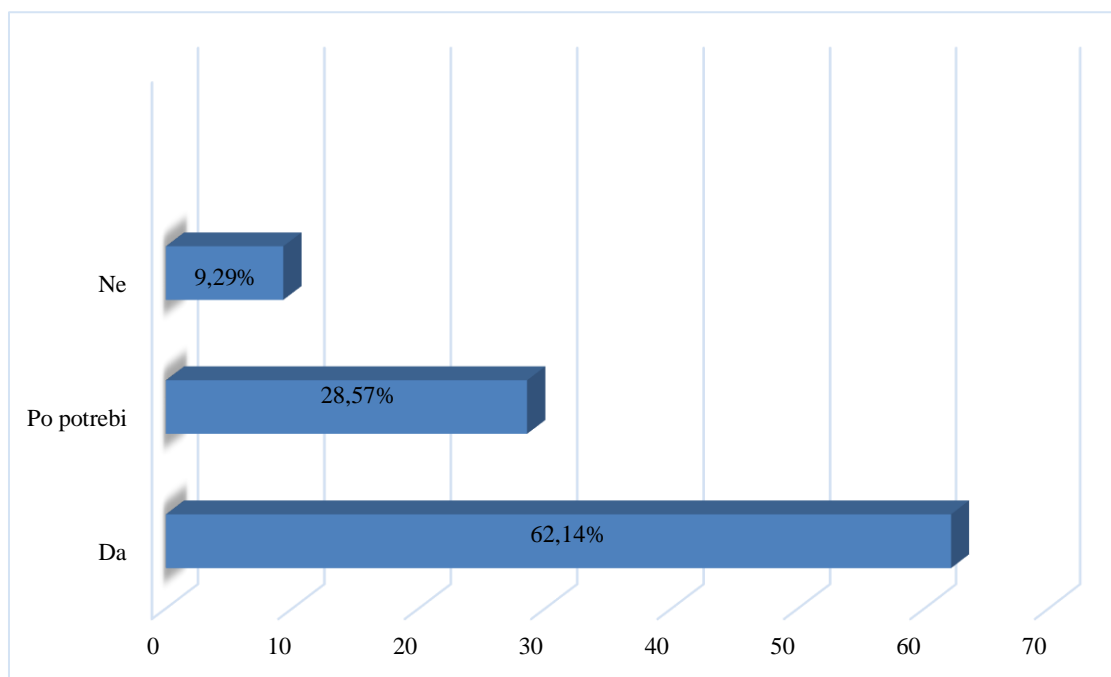
Na osnovu dobijenih rezultata, može se istaći da učitelji značajnu pažnju posvećuju planiranju primjene nastavnih listića, materijala i sredstava za organizaciju dodatne nastave sa darovitim učenicima. Pojedini učitelji samo planiranje vrše u kontinuitetu, pa smatraju da nije potrebna detaljna priprema za jedan čas. Znatno mali procenat učitelja ne vrši detaljne pripreme za dodatnu nastavu, apstrofirajući da su materijali sredstva za rad uvijek spremni.

U skladu sa navedenim potvrđena je treća sporedna hipoteza.

Četvrta sporedna hipoteza: *Pretpostavlja se da postoji visok stepen zastupljenosti vannastavnih aktivnosti u radu sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole.* U nastavku rada, prezentovani su rezultati u cilju provjere ove hipoteze.

- Da li darovite učenike uključujete u vannastavne aktivnosti?

Histogram 12

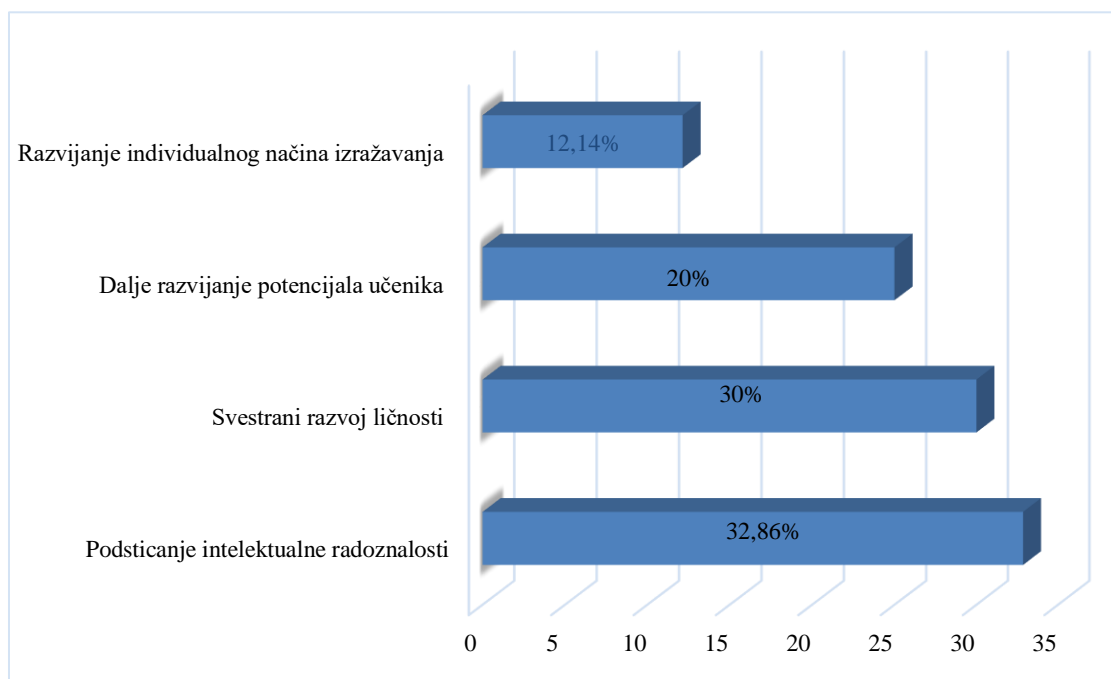

U histogramu 12 prikazano je da 62,14% učitelja ističe da darovite učenike uključuju u vannastavne aktivnosti. Ukupno 28,57% učitelja navodi da po potrebi darovite učenike uključuje u vannastavne aktivnosti. Svega 9,29% učitelja ne uključuje darovite učenike u vannastavne aktivnosti.

Vannastavne aktivnosti imaju značajnu ulogu u razvijanju sposobnosti i potencijala darovitih učenika. Putem ovih aktivnosti daroviti učenici se afirmišu, istražavaju na sebi svojstven način i unapređuju svoje sposobnosti. Vannastavne aktivnosti kao oblik rada sa darovitim uenicima je pogodan, jer slijedi interesovanja i preferencije darovitih učenika.

- Koji je, za Vaše mišljenje značaj organizacije vannastavnih aktivnosti za darovite učenike?

Histogram 13

U histogramu 13 navedene su prednosti, odnosno značaj organizacije vannastavnih aktivnosti za darovito dijete. Po mišljenju naših ispitanika najznačajnije prednosti organizacije vannastavnih aktivnosti su sljedeće: podsticanje intelektualne radoznalosti, svestrani razvoj ličnosti, dalje razvijanje potencijala učenika, kao i razvijanje individualnog načina izražavanja.

Dakle, prema mišljenju ispitanika, postoje brojne prednosti organizacije vannastavnih aktivnosti, zato ih je potrebno u što većoj mjeri primjenjivati u radu sa darovitim učenicima.

U skladu sa navedenim potvrđena je četvrta sporedna hipoteza.

5.5. Zastupljenost vannastavnih aktivnosti u radu sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole

Vannastavne aktivnosti su suštinski značajne za darovite učenike. Pomaže učenicima da se druže, razumiju jedni druge i rade kao tim i kao zajednica u srednjim školama. Vannastavne aktivnosti mogu pomoći učenicima da se povežu jedni sa drugima i oslobode stresa. Vannastavne aktivnosti ne samo da pomažu djeci da otkriju svoje veštine i nedostatke, već im pomažu i da pronađu nešto što vole da rade van škole. Ove aktivnosti poboljšavaju liderstvo, komunikaciju, upravljanje vremenom, fleksibilnost, sposobnosti kreativnog razmišljanja (aktiviranje desne strane mozga), marketinške vještine, poslovnu sposobnost, organizacione vještine, vještine pisanja i jaku analitičnost. O tome koliko su zastupljene vannastavne aktivnosti i kakav je njihov značaj u radu sa darovitim učenicima, izdvajamo tri kategorije odgovora:

- Veoma su zastupljene vannastavne aktivnosti za darovite učenike, jer omogućavaju da ovi učenici razvijaju svoje sposobnosti (73,33%).
- Zastupljene su povremeno, sve zavisi od same organizacije (16,67%).
- Ponekad su zastupljene, kada se procijeni da su stvoreni optimalni uslovi za njihovu organizaciju (10%).

Na osnovu rezultata može se istaći da su vannastavne aktivnosti u velikoj mjeri zastupljene u radu sa darovitim učenicima. Vannastavne aktivnosti su neophodne za učenike jer im omogućavaju da uče o sebi i svojim interesovanjima. Takođe im pomažu da razviju vještine koje će im pomoći u budućoj karijeri i životu (Vasudevan et.al. 2013). Oni su takođe ključni za učenike jer omogućavaju učenicima da steknu prijatelje, poboljšaju svoje društvene vještine i da se uključe u nove aktivnosti koje im inače ne bi bile dostupne.

Sa učiteljima smo razgovarali o vrstama vannastavnih aktivnosti u koje se daroviti učenici uključuju. Na pitanje u koje vannastavne aktivnosti najčešće uključuje darovite učenike, ispitanici su naveli sljedeće:

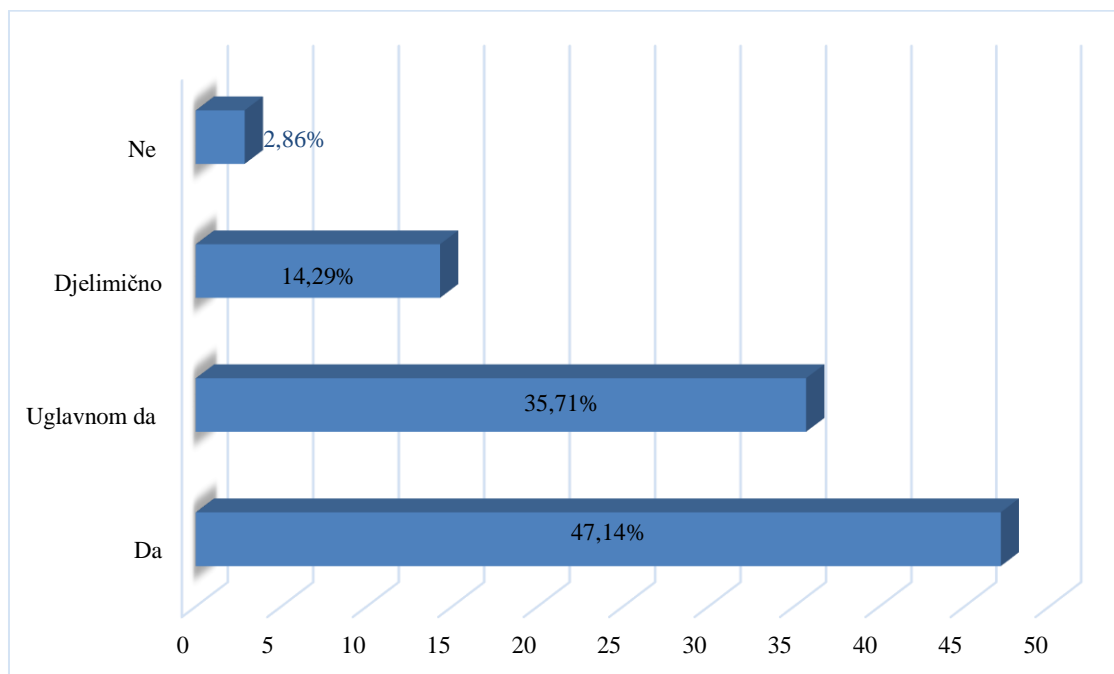
- Literarna sekcija (40%).
- Recitatorska sekcija (36,67%).
- Sportsko-rekreativna sekcija (16,67%).
- Likovna sekcija (6,66%).

Na osnovu dobijenih rezultata, može se istaći da učitelji darovite učenike uključuju u raznovrsne vannastavne aktivnosti. Najveći procenat učitelja darovite učenike uključuje u literarnu i recitatorsku sekciju. Smatra se da vannastavne aktivnosti spadaju u tzv. poluslobodno vrijeme jer se učenici slobodno i dobrovoljno opredjeljuju kojim će se aktivnostima baviti, ali kada se opredijele, obavezni su da u tim aktivnostima do kraja istraju. Vannastavne aktivnosti se organizuju za darovite učenike koji ispoljavaju posebna interesovanja za pojedine vrste aktivnosti, a izbor učenika treba vršiti na osnovu ispitanih interesovanja, odnosno nakon objektivno utvrđenih dominirajućih interesovanja za pojedine aktivnosti.

Smatramo da je značajno bilo utvrditi da li su učitelji zadovoljni saradnjom sa roditeljima i kolegama, kao i sa kojim se poteškoća učitelji susrijeću u radu sa darovitim učenicima, pa smo postavili još tri pitanja.

- Da li ste zadovoljni saradnjom sa roditeljima darovitog učenika?

Histogram 14

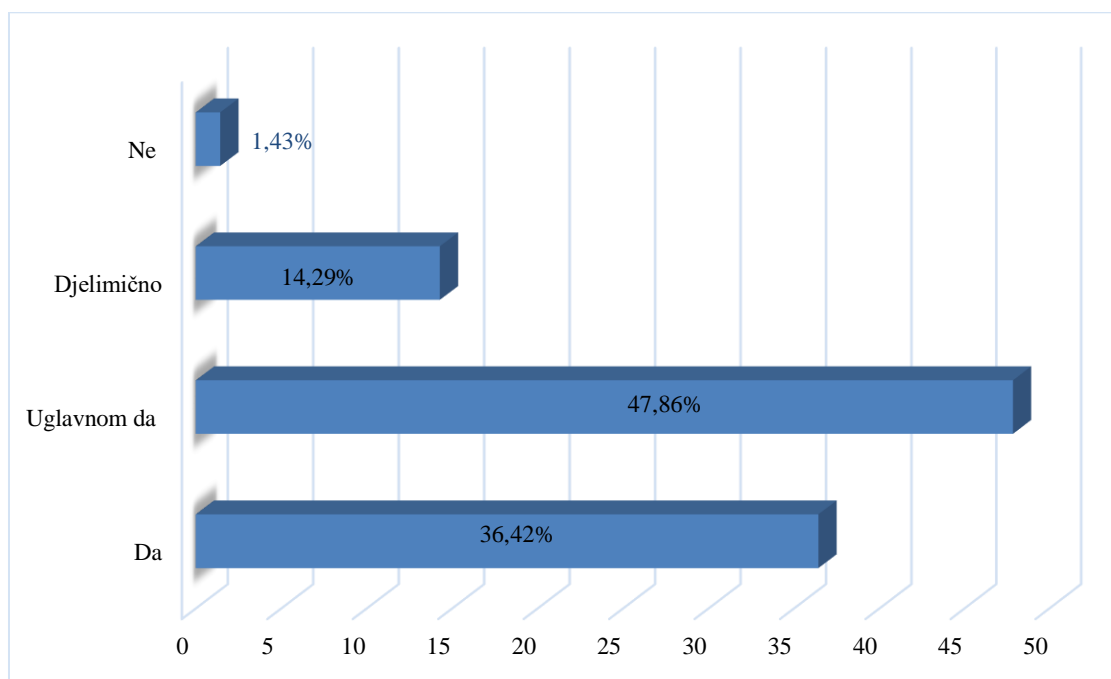

Rezultati u histogramu 14 pokazuju da je 47,14% učitelja zadovoljno saradnjom sa roditeljima darovitih učenika. Sa navedenom saradnjom je uglavnom zadovoljno 35,71% učitelja. Ukupno 14,29% učitelja je djelimično zadovoljno saradnjom sa roditeljima. Svega 2,86% učitelja nije zadovoljno saradnjom sa roditeljima.

Smatramo da učitelji i roditelji darovite djece treba aktivno da sarađuju, razmjenjuju svoje stavove i ideje vezana za dijete. Jako je važno da učitelji imaju prisnu saradnju sa roditeljima svih učenika, pa tako i darovitih. Roditelji treba da budu saveznici na putu osmišljanja i kreiranja optimalnih puteva za što bolje napredovanje darovitih učenika.

- Da li sa kolegama sarađujete u cilju kvalitetnije realizacije vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima?

Histogram 15

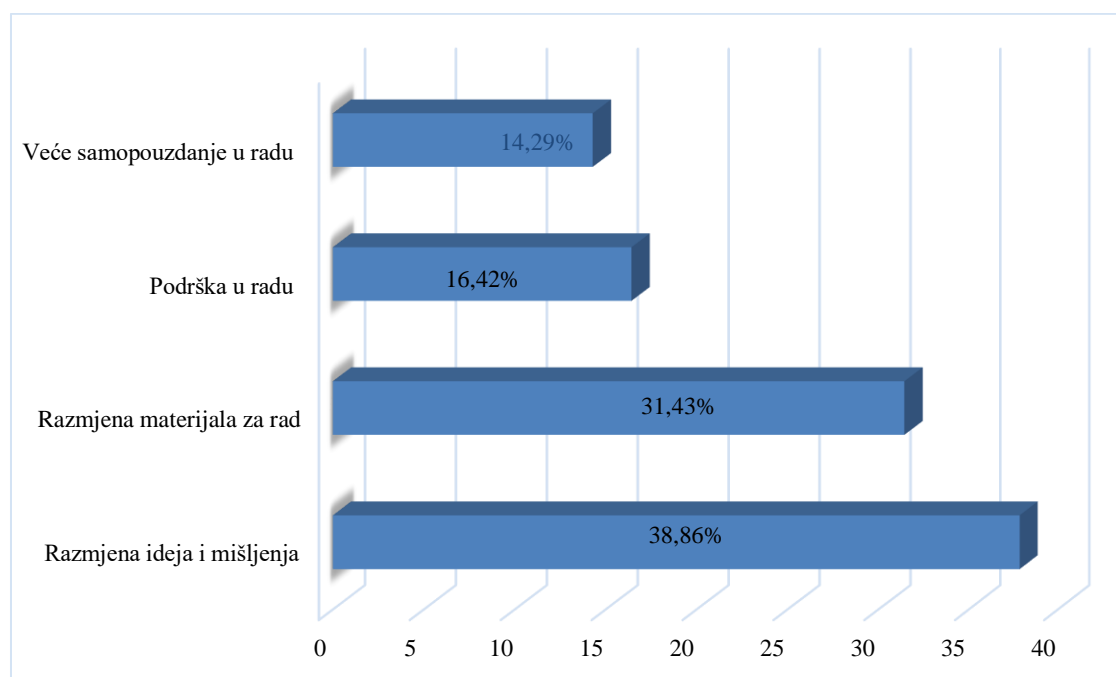

U histogramu 15 je prikazano da 36,42% učitelja sarađuje sa svojim kolegama, odnosno kolegamicama u funkciji kvalitetnije realizacije vaspitno-obrazovnog procesa sa darovitim učenicima. Ukupno 47,86% učitelja uglavnom sarađuje sa svojim kolegama/kolegamicama u cilju pružanja što bolje podrške darovitim učenicima. Pojedini učitelji (14,29%) samo djelimično sarađuju sa drugim učiteljima. Svega 1,43% učitelja ne sarađuje sa drugim učiteljima u kontekstu što kvalitetnije realizacije vaspitno-obrazovnog procesa sa darovitim učenicima.

Značajno je da učitelji međusobno sarađuju, kako bi se na što efikasniji način planirao i realizovao vaspitno-obrazovni proces sa darovitim učenicima. Učitelji imaju različita iskustva u radu, a samim tim i ideje, pa je dobro da se one razmijene sa kolegama/kolegamicama.

- U čemu vidite doprinos saradnje sa kolegama/kolegamicama u cilju realizacije vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicom?

Histogram 16

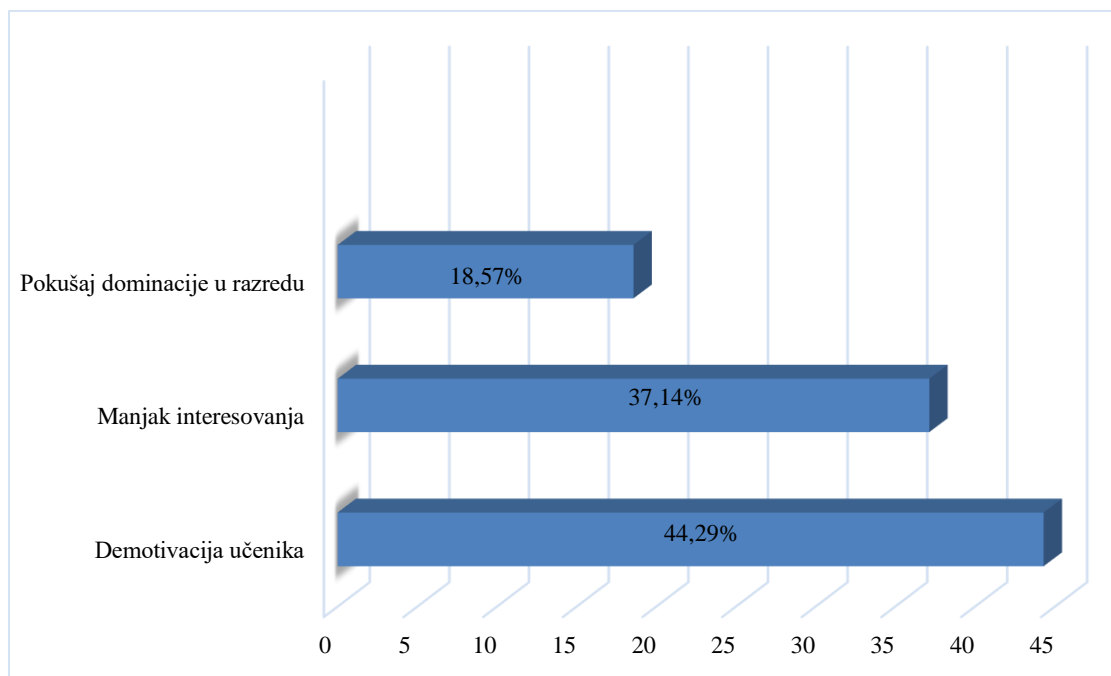
U histogramu 16 prikazane su prednosti saradnje učitelja sa kolegama/kolegamicama u cilju realizacije vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima. Na osnovu rezultata, mogu se istaći sljedeće prednosti međusobne saradnje učitelja u funkciji realizacije vaspitno-obrazovnog procesa sa darovitim učenicima: razmjena ideja i mišljenja, razmjena materijala za rad, podrška u radu, kao i veće samopouzdanje u radu.

Kada govorimo o samopouzdanju u radu sa darovitim učenicima, pomislimo na mlađe učitelje, koji nemaju dovoljno iskustva, a samim tim ni sigurnosti u radu sa darovitim učenicima. Analogno tome, učitelji koji imaju više radnog iskustva mogu dati određene savjete mlađim kolegama i razvijati kod njih sigurnost i samopouzdanje u radu sa darovitim učenicima. Naši

rezultati pokazuju da mali proces učitelja svojim kolegama pruža pomoć u cilju realizacije vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima.

- Sa kojim se poteškoćama susrećete prilikom realizacije vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenikom?

Histogram 17

U histogramu 17 prikazane su poteškoće sa kojima se sureću učitelji prilikom realizacije vaspitno-obrazovnog procesa sa darovitim učenicima. Sumiranjem odgovora došlo se do saznanja da su ključne poteškoće sa kojima se učitelji susreću u procesu realizacije vaspitno-obrazovnog procesa sa darovitim učenicima sljedeće: demotivacija učenika, manjak interesovanja i pokušaj dominacije u razredu.

Posebno nam je zanimljivo što učitelji kao poteškoću u radu sa darovitim učenikom navode pokušaj dominacije učenika u razredu. Naime, daroviti učenici su često svjesni svojih potencijala u odnosu na druge učenike iz razreda. Ovi učenici najčešće budu pohvaljeni od strane roditelja i rodbine, pa imaju izrazito pozitivnu sliku o sebi. Često se osjećaju zrelima u odnosu na vršnjake iz razreda, pa žele da dominiraju. Pokušaj dominacije darovitog učenika svakako može da izazove određene poteškoće u realizaciji vaspitno-obrazovnog procesa, jer učitelji teže da se svako dijete osjeća sigurno i jednako važno i prihvaćeno.

DISKUSIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje smo sproveli na uzorku od 140 učitelja, s ciljem da se utvrde dominantni oblici vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole. U istraživanju smo pošlo od glavne i četiri sporedne hipoteze. Primijenili smo anketni upitnik i grupni intervju (focus grupe), kako bismo došli do što detaljnijih rezultata. Anketa kao instrument, po našem mišljenju, može dati određene podatke, zato smo smatrali značajnim upotrebu grupnog intervjua. Pomoću grupnog intervjua, došli smo do saznanja da su učitelji intenzivno angažovani u procesu planiranja primjene raznovrsnih oblika vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole. Posebno smatramo važnim što učitelji kreiraju dodatne zadatke za darovite učenike. Dakle, potrebno je da učitelji i dalje daju maksimalan doprinos prilagođavanju vaspitno-obrazovnih sadržaja sposobnostima i karakteristikama darovitih učenika.

Dobijeni rezultati su pokazali da je primjena individualizovanog pristupa u radu sa darovitim učenicima je veoma zastupljena. Planirajući nastavu u skladu sa sposobnostima darovitog učenika, ima za cilj razvijanje kritičkog mišljenja, intelektualne radoznalosti i sposobnosti učenja. Putem individualizovanog pristupa, primjenjenog od strane učitelja, daroviti učenik razvija sposobnost rješavanja problema, uviđanja, eksperimentisanja i slično. Dakle, samo onaj vaspitno-obrazovni rad koji je usklađen sa sposobnostima darovitog učenika, imaće pozitivne efekte na ličnost ovog učenika u cjelini.

Na osnovu dobijenih rezultata, može se istaći da je dodatna nastava u velikoj mjeri zastupljena u radu sa darovitim učenicima. Ovaj oblik nastave pruža velike mogućnosti za samostalni rad učenika, kao i za razvoj potencijala i sposobnosti. Putem dodatne nastave učenici razvijaju logičko mišljenje, rasuđivanje, kao i sposobnost snalaženja u problemskim situacijama. Važno je da zadaci koje učitelj priprema za dodatnu nastavu zainteresuju učenika, probude intelektualnu radoznalost i želju za daljim učenjem. Dodatna nastava za darovite učenike u drugom ciklusu osnovne škole može da se realizuje iz raznovrsnih nastavnih predmeta, u skladu sa preferencijama samog učenika. Ipak, u aktuelnoj vaspitno-obrazovnoj praksi u našim školama, najčešće se organizuje dodatna nastava iz matematike, jezika i književnosti.

Dobijeni rezultati su pokazali da su u radu sa darovitim učenicima zastupljene vannastavne aktivnosti. Vannastavne aktivnosti obezbjeđuju kanal za učvršćivanje lekcija naučenih u učionici,

nudeći učenicima priliku da primijene akademske vještine u kontekstu stvarnog svijeta, i stoga se smatraju dijelom sveobuhvatnog obrazovanja (Lamborn et al, 1992; Finn, 1993; Himelfarb, Lac & Baharav, 2013). Učešće u vannastavnim aktivnostima može povećati osjećaj angažovanja ili privrženosti učenika njihovoj školi, i na taj način smanjiti vjerovatnoću školskog neuspjeha i napuštanja.

ZAKLJUČAK

U radu smo ukazali na specifičnosti vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole. Teorijski dio rada sadrži ukupno tri tematske cjeline. U prvom tematskoj cjelini govorili smo o karakteristikama darovitosti kod djece, najznačajnijim teorijama o darovitosti, stilovima učenja darovitih učenika, kao i modelima identifikacije darovitih učenika. U drugoj tematskoj cjelini govorili smo o specifičnostima vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima. Posebno smo istakli rad na projektu, dodatnu nastavu, vannastavne aktivnosti, individualizaciju i diferenciju u radu sa darovitim učenikom. Takođe, naglasili smo značaj integrisanog kurikuluma u radu sa darovitim učenicima. Akcentovali smo značaj saradnje učitelja sa roditeljima darovite djece u procesu pružanja podrške ovim učenica na putu ka razvoju i unapređenju potencijala i sposobnosti.

U trećoj tematskoj cjelini, govorili smo o pripremanju učitelja za sprovođenje vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima. Sama priprema učitelja za vaspitno-obrazovni proces sa darovitim učenicima podrazumijeva dobro vladanje nastavnih sadržajem, planiranje primjene raznovrsnih oblika i metoda rada, kao i priprema sredstava i materijala za rad. Shodno svemu navedenom, smatramo da učitelji svojim aktivnim angažmanom mogu u velikoj mjeri da doprinesu razvoju sposobnosti i potencijala kod darovitih učenika. Učitelj treba da bude kreativan i inovativan u procesu planiranja i realizacije vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole.

U okviru rada sprovedeno je istraživanje na uzorku od 140 učitelja. Primijenili smo anketni upitnik za 140 učitelja i grupni intervju (tri fokus grupe od po deset ispitanika). Rezultate dobijene anketnim upitnikom predstavili smo u formi histograma, dok smo rezultate dobijene grupnim intervjuom interpretirali u obliku tabela.

Dobijeni rezultati su pokazali sljedeće:

- Učitelji pažnju posvećuju planiranju primjene raznovrsnih oblika vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole. U skladu sa navedenim potvrđena je prva sporedna hipoteza. Dobijeni rezultati pokazuju da učitelji detaljno pristupaju planiranju rada sa darovitim učenicima. Prilikom planiranja uzimaju se u obzir interesovanja i preferencije učenika, odnosno ličnost učenika u cjelini.

- U radu sa darovitim učenicima primjenjuje se individualizovani pristup. Ovim je potvrđena druga sporedna hipoteza. Učitelji kreiraju nastavne listiće za darovite učenike u zavisnosti od nastavnog sadržaja koji se obrađuje.
- U radu sa darovitim učenicima zastupljena je dodatna nastava. U skladu sa navedenim možemo potvrditi treću sporednu hipotezu. Kroz dodatnu nastavu, daroviti učenici razvijaju svoje sposobnosti i potencijale. Istovremeno, zadaci koje učitelji planiraju za dodatnu nastavu, prilagođeni su interesovanjima, radoznalosti i stilu učenja darovitog učenika.
- U radu sa darovitim učenicima su zastupljene vannastavne aktivnosti. Analogno navedenom, potvrdimo četvrtu sporednu hipotezu.

Shodno potvrđenim sporednim hipotezama, kao i rezultatima dobijenim u okviru ovog rada, možemo potvrditi glavnu hipotezu, kojoj se pretpostavilo da su dodatna nastava i vannastavne aktivnosti dominantni oblici vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim djecom u drugom ciklusu osnovne škole.

Činjenica je da određeni broj učitelja, zaista, posvećuje veliku pažnju radu sa darovitim učenicima. Učitelji razumiju potrebe, način učenja i razmišljanja darovitih učenika, što im u velikoj mjeri pomaže u planiranju vaspitno-obrazovnog procesa. Smatramo da je prilagođavanje nastavnih sadržaja kroz ubrzanje jedna efikasna strategija u radu sa darovitim učenicima. Takođe, smatramo da su darovitim učenicima neophodni kognitivni izazovi. Ukoliko darovitom djetetu ne postavimo izazove, njemu će biti dosadno na času.

Ograničenja našeg istraživanja su: nedovoljan uzorak ispitanika, kao i tendencija dobijanja subjektivnih odgovora od strane ispitanika. Ograničenje može predstavljati i nedovoljan stepen interesovanja ispitanika da aktivno participiraju u istraživanje.

Na kraju našeg rada, dajemo određene preporuke:

- Realizovati istraživanja koja bi se detaljnije bavila oblicima vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima.
- Organizacija seminara za nastavnike u cilju sticanja vještina za rad sa darovitim učenicima.
- Realizacija radionica za roditelje darovitih učenika.

- Raditi na većoj participaciji stručnih saradnika u cilju pružanja podrške darovitim učenicima.

LITERATURA

1. Adžić D. (2011). Darovitost i rad sa darovitim učenicima. *Život i škola*, 25, 171-184.
2. Blomfield, C. J., & Barber, B. L. (2009). Brief report: Performing on the stage, the field or both? Australian adolescent extracurricular activity participation and self-concept. *Journal of Adolescents*, 32(3), 733-739..
3. Buljubašić-Kuzmanović, V. (2007). Studentska prosudba učinkovitosti integrativnog učenja. *Odgojne znanosti*, 9 (2), 147-160.
4. Çetinkaya, Ç. (2021). Project-based curriculum differentiation example of gifted students. *Ank. Univ. Fac. Educ. Sci. J. Spec. Educ.* 22 (2), 419–438.
5. Clark, B. (2008). *Growing up gifted* (7th ed.). Pearson Prentice Hall.
6. Davis, G., & Rimm, S. (2004). *Education of the gifted and talented*. Boston: Allyn & Bacon.
7. Endepohls-Ulpe, M. (2005). Primary school teachers' criteria for the identification of gifted pupils. *High Ability Studies*, 16, 219-228.
8. Ford, D. Y. (2021). *Multicultural gifted education*. New York, NY: Routledge.
9. Fredricks, J. A., & Eccles, J. S. (2008). Participation in extracurricular activities in the middle school years: Are there developmental benefits for African American and European American youth? *Journal of Youth and Adolescence* 37(9), 1029-2043.
10. Friedman, N. P., Miyake, A., Corley, R. P., Young, S. E., DeFries, J. C., & Hewitt, J. K. (2006). Not all executive functions are related to intelligence. *Psychological Science*, 17, 172-179.
11. Gottfredson L. S. (1997) Mainstream science on intelligence: An editorial with 52 signatories, history, and bibliography. *Intelligence* 24(1), 13–23.
12. Ileković, V. (2018). *Darovitost u matematici*. Petrinje: Sveučilište u Zagrebu.
13. Jolly, J.L., Matthews M.S. (2012). A critique of the literature on parenting gifted learners. *J. Educ. Gift.* 35 (2), 259–290.
14. Kettler, T., Oveross, M. E., and Bishop, J. C. (2017). Gifted education in preschool: perceived barriers and benefits of program development. *J. Res. Childhood Educ.* 31, 342–359.

15. Leikin, R., Leikin, M., Paz-Baruch, N., Waisman, I., and Lev, M. (2017). On the four types of characteristics of super mathematically gifted students. *High Abil. Stud.* 28, 107–125.
16. Little, C. A. (2012). Curriculum as motivation for gifted students. *Psychol. Sch.* 49, 695–705.
17. Maksić, S. (2007). *Darovito dete u školi*. Beograd: Zavod za udžbenike.
18. Martin-Lobo P., Pradas S., Navarro E. (2018). Estudio de la Aplicación de Programas de Alto Rendimiento para alumnos con altas Capacidades. *Electron. J. Res. Educ. Psychol.* 16 (2), 447–476.
19. Massoni, E. (2010). Positive effects of extra curricular activities on students, *Essai* 9 (27), 84-88.
20. Meier, E., Vogl, K., & Preckel, F. (2014). Motivational characteristics of students in gifted classes: The pivotal role of need for cognition. *Learning and Individual Differences*, 33, 39–46.
21. Metin, N. (1999). *Gifted children*. Ankara, Turkey: Ozasama Press.
22. Mulrine, C. F. (2007). Creating a virtual learning environment for gifted and talented learners. *Gifted child today*, 30(2), 37-40.
23. Nadjafikhah, M., Yafthian, N. & Bakhshalizadeh, S. (2012). Mathematical creativity: some definitions and characteristics. *Procedia Soc. Behav. Sci.* 31, 285–291.
24. Prodanović, T. i Ničković, R. (1984). *Didaktika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
25. Rogers, B. (2007). Lessons Learned About Educating the Gifted and Talented: A Synthesis of the Research on Educational Practice. *Gifted Child Quarterly*, 3 (2), 11-19.
26. Ronksley-Pavia, M., and Neumann, M. M. (2020). Conceptualising gifted student (dis) engagement through the lens of learner (re) engagement. *Educ. Sci.* 10, 274 – 285.
27. Roznowski M., Reith J., Hong S. (2000) A further look at youth intellectual giftedness and its correlates: Values, interests, performance, and behavior. *Intelligence* 28(2), 87–113.
28. Rubenstein, L. D., Siegle, D., Reis, S. M., McCoach, D. B., & Burton, M. G. (2012). A Complex quest: The development and research of underachievement interventions for gifted students. *Psychology in the Schools*, 49(7), 678–694.
29. Sak, U.; Ayas, B. (2020). EPTS curriculum model: Optimum curriculum differentiator for the education of gifted students. *Gift. Educ. Int.* 36 (3), 154–169

30. Schoevers, E. M., Kroesbergen, E. H., and Kattou, M. (2020). Mathematical creativity: a combination of domain-general creative and domain-specific mathematical skills. *J. Creat. Behav.* 54, 242–252.
31. Sisk, D. (2008) Engaging the Spiritual Intelligence of Gifted Students to Build Global Awareness in the Classroom. *Roeper Review* 30(1), 12-24.
32. Steenbergen-Hu S., Olszewski-Kubilius P., Calvert E. (2020). The effectiveness of current interventions to reverse the underachievement of gifted students: Findings of a meta-analysis and systematic review. *Gift. Child Q.* 64, 132–165.
33. Sternberg, R. J., & Davidson, J. E (2005). *Conceptions of giftedness*. London, UK: Cambridge University Press.
34. Szymanski A., Croft L., Godor B. (2018). Determining attitudes toward ability: A new tool for new understanding. *J. Adv. Acad.* 29 (2), 29–55.
35. Šefer, J. (2006). Pristupi darovitosti i kreativnosti u slovenskim zemljama. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, br. 38, 60-67.
36. VanTassel-Baska, J. (2019). Are we differentiating effectively for the gifted or not? A commentary on differentiated curriculum use in schools. *Gifted Child Today*, 42(3), 165–167.
37. Zeigler, A., & Raul, T. (2000). Myth and Reality: A review of empirical research studies on giftedness. *High Ability Studies*, 11(2), 113-136.
38. Webb, J., Gore, J., Amend, E., DeVries, A. (2007). *A parent's guide to gifted children*. Tuscon, AZ: Great Potential Press.
39. Wu, E. H. (2013). The path leading to differentiation. *Journal of Advanced Academics*, 24(2), 125–133
40. Wright, B. L., Ford, D. Y., & Young, J. L. (2017). Ignorance or indifference? Seeking excellence and equity for under-represented students of color in gifted education. *Global Education Review*, 4(1), 45-60.

PRILOZI

Prilog 1 - Anketni upitnik za učitelje

Uvaženi učitelji/učiteljice,

U toku je istraživanje na temu: „Oblici vaspitno-obrazovnog rada sa darovitom djecom u drugom ciklusu osnovne škole“. Molimo da iskreno odgovorite na postavljena pitanja, te na taj način doprinesete izradi master rada na istu temu.

Unaprijed hvala na saradnji!

Pol

Muški

Ženski

Stručna sprema

Godine radnog staža

1. Da li smatrate da posvećujete dovoljno pažnje planiranju vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima?
 - a) Da
 - b) Djelimično
 - c) Ne smatram

2. Koliko često pripremate nastavne listiće i druge materijale za darovitog učenika?

- a) Svakog dana
 - b) Od dva do tri puta sedmično
 - c) Po potrebi
3. Da li darovite učenike uključujete u dodatnu nastavu?
- a) Da
 - b) Zavisi od interesovanja učenika
 - c) Ne
4. Da li detaljno planirate aktivnosti i zadatke za dodatnu nastavu sa darovitim učenicima?
- a) Da
 - b) Zavisi od sadržaja
 - c) Djelimično
 - d) Ne
5. Da li primjenjujete individualizovani pristup u radu sa darovitim učenicima?
- a) Da
 - b) Zavisi od sadržaja
 - c) Djelimično
 - d) Ne
6. Od čega zavisi učestalost primjene individualizovanog pristupa u radu sa darovitim učenicima?

7. Da li darovite učenike uključujete u vannastavne aktivnosti?

- a) Da
- b) Po potrebi
- c) Ne

8. Koji je, po Vašem mišljenju, značaj organizacije vannastavnih aktivnosti za darovite učenike?

9. Koliku pažnju posvećujete diferencijaciji zadataka za darovite učenike u okviru redovne nastave?

- a) Veliku pažnju
- b) Dovoljnu pažnju
- c) Ne posvećujem pažnju

10. Koji oblik rada najčešće primjenjujete u radu sa darovitim učenikom?

11. Da li ste zadovoljni saradnjom sa roditeljima darovitog učenika?

- a) Da
- b) Uglavnom da
- c) Djelimično

d) Ne

12. Da li sa kolegama saradujete u cilju kvalitetnije realizacije vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim uenicima?

- a) Da
- b) Uglavnom da
- c) Djelimično
- d) Ne

13. U čemu vidite doprinos saradnje sa kolegama/koleginicama u cilju realizacije vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenikom?

14. Sa kojim se poteškoćama surećete prilikom realizacije vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenikom?

Prilog 2 – Fokus polja

- **Posvećenost planiranju primjene raznovrsnih oblika vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole**
 - Na koji način se odvija proces planiranja vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima?
 - Koje oblike rada najčešće primjenjujete u radu sa darovitim učenicima i zbog čega se opredjeljujete baš za te oblike rada?
 - Šta je potrebno uraditi za efikasno planiranje raznovrsnih oblika vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima?

- **Primjena individualizovanog pristupa u radu sa darovitim učenicima**
 - Koje strategije individualizovanog pristupa primjenjujete u radu sa darovitim učenicima?
 - Zbog čega je važan individualizovani pristup u radu sa darovitim učenicima?

- **Primjena dodatne nastave u radu sa darovitim učenicima**
 - Koliko je zastupljena dodatna nastava u radu sa darovitim učenicima i koje su ključne prednosti organizacije ove nastave?
 - Kako se pripremate za organizaciju dodatne nastave za darovite učenike?

- **Zastupljenost vannastavnih aktivnosti u radu sa darovitim učenicima u drugom ciklusu osnovne škole**
 - Koliko su zastupljene vannastavne aktivnosti i kakav je njihov značaj u radu sa darovitim učenicima?
 - U koje vannastavne aktivnosti najčešće uključujete darovite učenike?